

Ali duh socializma še vedno »straši« po Evropi?

**ODNOS CELJSKIH MATURANTOV DO
SOCIALIZMA**

RAZISKOVALNA NALOGA

Avtorici:

Kaja Gajšek in
Urška Ogrizek

Mentorica:

mag. Petra Prevolnik Turk,
prof. soc. in zgo.

Področje: Sociologija

Mestna občina Celje,
Mladi za Celje

Celje, marec 2017

Zahvala

Zahvaljujeva se vsem, ki so nama pomagali pri nastanku raziskovalne naloge; dijakom, ki so bili pripravljeni rešiti najin anketni vprašalnik, magistrici Tatjani Rozman ter profesorici Meti Selič Turnšek za sodelovanje pri intervjuju.

Raziskovalne naloge ne bi mogli dokončati brez pomoči najine mentorice, magistrice Petre Prevolnik Turk, ki naju je pri najinem raziskovalnem delu usmerjala in nama svetovala; zahvaljujeva se tudi njej.

Zahvaljujeva se tudi Lilijani Prevolnik Jazbec za jezikovni pregled naloge.

Povzetek

Socializem že od nekdaj velja za nasprotje kapitalizma, saj se je slednji pojavil kot njegova reakcija. Poudarja enakomernjšo porazdelitev dobrin in skupnost ter se tako močno razlikuje od idej obstoječega sistema.

Obstaja več različnih smeri socializma, ki postavljajo različne cilje ter poti, s katerimi bi te cilje lahko dosegli. Čeprav ljudje socializem večinoma povezujejo z bivšimi komunističnimi sistemi in imajo tako o njem negativno mnenje, je v Sloveniji mnogo ljudi, ki čutijo nostalgijo po stari socialistični ureditvi.

V sklopu najine raziskave sva želeli ugotoviti, kakšen odnos imajo celjski maturantje do socializma, pri tem pa primerjati razliko v odnosu do socializma med maturanti gimnazij ter maturanti strokovnih šol ter razliko dojemanja socializma med ženskimi in moškimi maturanti. Ključno vprašanje, ki sva ga želeli raziskati, je bilo, ali je med njimi pod vplivom današnjih okoliščin bolj razširjena ideja utopične socialistične družbe ali se obračajo h kapitalizmu in iščejo rešitve v sistemu, ki se z vsako krizo bolj utrjuje.

Anketirali sva 200 celjskih maturantov, prav tako pa sva opravili intervjuja s profesoricama zgodovine s strokovne šole in z gimnazije. Med najino raziskavo sva ugotovili, da se celjski maturantje nagibajo k socializmu in ga imajo tudi za bolj moralnega od obstoječega sistema. Ugotovili sva tudi, da so maturantje strokovnih šol bolj naklonjeni socializmu kot maturantje gimnazij, prav tako se je za socializem opredelil večji delež žensk kot moških. V razpravi sva dobljene rezultate interpretirali in poskušali razložiti, kaj je vplivalo na mnenja maturantov.

KLJUČNE BESEDE: socializem, celjski maturantje, kapitalizem, svobodni trg

Summary

Socialism has always been known as the opposite of capitalism, the latter one has occurred as its reaction. It emphasises a more even distribution of good and community and as such differs from the ideas of the existing system.

There are many different movements of socialism and they have different goals and ways with which they could have reached those goals. Even though people mostly connect socialism with ex communistic systems and have a negative opinion about it, there are a lot of people in Slovenia that feel nostalgic over the old socialistic order.

As a part of our research we wanted to find out what relationship do high school seniors from Celje have toward socialism and compare the difference in the relationship between gymnasium and vocational high school seniors. We also wanted to research the difference in the perception of socialism between women and men. The main question we wanted to research was which idea is more spread among them under today's circumstances: the idea of a utopic socialistic society or if they prefer capitalism and search for solutions in a system that gets stronger with each crisis.

We surveyed 200 high school seniors from Celje and we also carried out an interview with two history teachers; one from gymnasium and one from vocational school.

During our research we found out that high school seniors from Celje prefer socialism and they think that is more moral than the existing system. We also find out that seniors from vocational schools are more in favour of socialism than those from gymnasium, as well there was a larger share of women for socialism than men. We interpreted our results in the discussion and tried to explain what influenced the opinions of the seniors.

KEY WORDS: socialism, high school seniors from Celje, capitalism, free market

Kazalo vsebine

Zahvala	1
Povzetek	2
Summary	2
<i>Kazalo vsebine</i>	4
<i>Kazalo slik</i>	5
<i>Kazalo grafov</i>	5
1 UVOD	7
1.1 <i>Predstavitev raziskovalnega problema</i>	7
1.2 <i>Cilji raziskovalne naloge</i>	7
1.3 <i>Hipoteze</i>	8
1.4 <i>Izbor in predstavitev raziskovalnih metod</i>	8
2 TEORETIČNI UVOD.....	9
2.1 <i>Socializem kot pojem oziroma ideologija</i>	9
2.2 <i>Zgodovina socializma</i>	9
2.3 <i>Smeri socializma</i>	14
2.3.1 <i>Utopični socializem</i>	15
2.3.2 <i>Komunizem</i>	16
2.3.3 <i>Krščanski socializem</i>	18
2.3.4 <i>Socialna demokracija</i>	18
2.3.5 <i>Demokratski socializem</i>	18
2.4 <i>Socializem v Sloveniji</i>	19
2.4.1 <i>Socialistična federativna republika Jugoslavija</i>	19
2.4.2 <i>Položaj žensk</i>	20
2.4.3 <i>Tranzicija Slovenije iz socialističnega v liberalno-demokratski sistem</i>	22
2.5 <i>Kapitalizem, svobodni trg in demokracija</i>	24
2.5.1 <i>Kapitalizem</i>	24
2.5.2 <i>Svobodni trg</i>	25
2.5.3 <i>Demokracija</i>	25
3 Empirični del	27
3.1 <i>Analiza anket</i>	27
3.2 <i>Intervju</i>	41
3.2.1 <i>Intervju z magistrico Tatjano Rozman</i>	41
3.2.2 <i>Intervju s profesorico Meto Selič Turnšek</i>	43
4 Razprava.....	46

4.1	<i>Hipoteza 1: Večina maturantov meni, da socializem ni več možna alternativa kapitalizmu.</i>	46
4.2	<i>Hipoteza 2: Maturantje srednjih strokovnih šol se bolj nagibajo k socializmu, maturantje gimnazij pa h kapitalizmu.</i>	47
4.3	<i>Hipoteza 3: Ženske so bolj naklonjene socializmu kot moški.</i>	49
4.4	<i>Hipoteza 4: Na mnenje maturantov o socializmu najbolj vpliva šola.</i>	51
4.5	<i>Hipoteza 5: Maturantje v večini menijo, da bi morala imeti država deloma nadzor nad trgovino.</i>	53
5	Zaključek	55
6	Viri in literatura	56
6.1	<i>Viri in literatura (vsebina)</i>	56
6.2	<i>Viri grafikonov in slik</i>	57
7	Priloge	58
7.1	<i>Anketni vprašalnik</i>	58

Kazalo slik

Slika 1:	Začetki industrializacije	10
Slika 2:	Vladimir Lenin	11
Slika 3:	Karikatura hladne vojne	12
Slika 4:	Fidel Castro	13
Slika 5:	Third way	14
Slika 6:	New Harmony kakršno si je predstavljal Rober Owen	16
Slika 7:	Karl Marx	17
Slika 8:	Območje bivše Jugoslavije	20
Slika 9:	Karikatura liberalnega kapitalizma	24
Slika 10:	Demokracija	26

Kazalo grafov

Graf 1:	Srednja šola	27
Graf 2:	Spol	27
Graf 3:	Seznanitev s socializmom	28
Graf 4:	Kapitalizem ali socializem? – gimnazija	28
Graf 5:	Kapitalizem ali socializem? – strokovna šola	28
Graf 6:	Kapitalizem ali socializem? - moški	29
Graf 7:	Kapitalizem ali socializem? - ženske	29
Graf 8:	Nadzor države nad trgovino	29
Graf 9:	Vpliv na mnenje o socializmu	30
Graf 10:	Socializem kot še možna alternativa? – strokovna šola	31
Graf 11:	Socializem kot še možna alternativa? - gimnazija	31

Graf 12: Socializem kot še možna alternativa? - moški.....	31
Graf 13: Socializem kot še možna alternativa? - ženske.....	31
Graf 14: Vpliv obravnave pri pouku, gimnazija	32
Graf 15: Vpliv obravnave pri pouku, strokovna šola	32
Graf 16: Vpliv obravnave pri pouku, ženske	32
Graf 17: Vpliv obravnave pri pouku, moški	32
Graf 18: Obravnava socializma.....	33
Graf 19: Pogovarjanje o družbenih sistemih pri pouku, gimnazija.....	34
Graf 20: Pogovarjanje o družbenih pri pouku, strokovna šola.....	34
Graf 21: Pogovarjanje o družbenih sistemih pri pouku.....	34
Graf 22: Pogovarjanje o družbenih sistemih pri pouku.....	34
Graf 23: Je bolj moralen kapitalizem ali socializem?	35
Graf 24: Zakaj je bolj moralen kapitalizem?.....	35
Graf 25: Zakaj je bolj moralen socializem?	36
Graf 26: Pojmi, povezani s socializmom	37
Graf 27: Združljivost demokracije in socializma	38
Graf 28: Demokratični socializem, gimnazija.....	39
Graf 29: Demokratični socializem, strokovna šola	39
Graf 30: Demokratični socializem, moški.....	39
Graf 31: Demokratični socializem, ženske	39
Graf 32: Zakaj se socializem ni oz. se ne vzpostavi kot prevladujoč sistem?.....	40
Graf 33: Razlike povprečnih plač med spoloma leta 2014	50

1 UVOD

1.1 Predstavitev raziskovalnega problema

Od padca Berlinskega zidu se govori o smrti socializma in vedno bolj se zdi, da kapitalizem nima alternative, da je, če parafrazirava Churchilla, najslabši družbeni sistem z izjemo vseh drugih, ki smo jih preizkusili. S padcem Berlinskega zidu so se končale utopije o idealni socialistični družbi, komunistični sistemi v 20. stoletju pa so vzbudili v ljudeh veliko razočaranje in odpor do socializma. Nekoliko drugačna je situacija v Sloveniji in ponekod drugod, kjer mnogo ljudi še vedno čuti nostalgijo po »dobrih starih časih socializma«. Real-socializem, ki je bil v večini vezan na totalitarne sisteme, je predstavljal skoraj diametralno nasprotje ideje socializma, ki si v osnovi prizadeva za enakost, skupnost ter tudi večji družbeni nadzor nad ekonomijo. Rezultat je bil sistem, v katerem je veljalo Orwellovsko načelo »vsi ljudje so enakovredni, a nekateri so bolj enakovredni od drugih«. Kapitalizem je s tem dobil podobo boljšega sistema, v katerem vladajo demokracija, svoboščine in kjer imajo vsi enake možnosti, če se le dovolj potrudijo. Vse bolj očitno je, da ima tudi današnji sistem mnoge pomanjkljivosti, da omogoča bogatenje peščice, hkrati pa veliko izkoriščanje. Zdi se, da so si ljudje dolgo zatiskali oči. Kapitalizem si je namreč z vzpostavitvijo masivnega trga, ki z izdelki obljublja potrošniku srečo in užitek, ter zabavne industrije, ki odvrne ljudi od tega, da bi videli realno situacijo in protestirali, ustvaril idealno sredstvo za svojo ohranitev. Je moderna verzija rimskih panem et circences (kruha in iger).

V Evropi se, podobno kot po veliki gospodarski krizi v 20. stoletju, krepijo skrajno desne stranke, zaradi razočaranja nad obstoječim sistemom pa ostaja aktualna tudi levica. V zadnjem času je opaziti vse večje zanimanje za socializem med mladimi generacijami, ki so vse bolj razočarane nad kapitalizmom. Na ameriških predsedniških volitvah je Bernie Sanders, ki se je predstavil kot socialni demokrat, v državi, ki je sinonim za kapitalizem, dobil veliko glasov mladih. Tudi pri nas je prišlo do ustanovitve Združene leveice, koalicije treh levo usmerjenih strank, ki so jo podprli večinoma ravno mladi.

Glede na situacijo na trgu dela, ki mlade navdaja s strahom in jih pušča v negotovosti glede prihodnosti, se pojavljajo nove ideje o alternativni obstoječega sistema in želje po boljši prihodnosti z manjšimi socialnimi razlikami, kjer se ljudem ne bi bilo treba bati, da bodo zaradi krize izgubili službe oziroma po dokončani večletni izobrazbi ne bodo prišli do zaposlitve.

1.2 Cilji raziskovalne naloge

Pri raziskovanju sva si postavili naslednje cilje:

- ugotoviti, kakšno mnenje imajo celjski maturantje o socializmu in kaj je na njihovo mnenje najbolj vplivalo;
- raziskati, ali so ženske maturantke bolj naklonjene socializmu kot fantje;
- raziskati, ali celjski maturanti vidijo socializem kot še vedno možno alternativo kapitalizmu.

1.3 Hipoteze

Hipoteza 1: Večina maturantov meni, da socializem ni več možna alternativa kapitalizmu.

Hipoteza 2: Maturantje srednjih strokovnih šol se bolj nagibajo k socializmu, maturantje gimnazij pa h kapitalizmu.

Hipoteza 3: Ženske so bolj naklonjene socializmu kot moški.

Hipoteza 4: Na mnenje maturantov o socializmu najbolj vpliva šola.

Hipoteza 5: Večina maturantov meni, da bi morala imeti država deloma nadzor nad trgom.

1.4 Izbor in predstavitev raziskovalnih metod

Pri raziskovanju sva uporabili naslednje metode:

- delo z literaturo,
- intervju,
- anketiranje in analiziranje anket.

Najprej sva pregledali obstoječo literaturo v Osrednji knjižnici Celje, v šolski knjižnici in na spletu. Veliko navdiha in idej sva dobili tudi iz člankov Sobotne priloge Dela. Po pregledu literature sva opravili nestrukturiran intervju z magistrico Tatjano Rozman, profesorico zgodovine in filozofije na I. gimnaziji v Celju, in med drugim dobili vpogled v to, kakšna opažanja imajo profesorji o odnosu maturantov do socializma, ko pride do njegove obravnave. Nato sva urejen anketni vprašalnik razdelili maturantom. 100 anket sva enakomerno po spolu razdelili gimnazijcem I. gimnazije v Celju, Gimnazije Celje Center in Gimnazije Lava, 100 anket pa sva prav tako enakomerno glede na spol razdelili maturantom srednjih strokovnih šol, in sicer maturantom Srednje zdravstvene šole, Srednje strojne in kemijske šole ter Srednje šole za strojništvo, mehatroniko in medije. Sledila je analiza anket.

2 TEORETIČNI UVOD

2.1 *Socializem kot pojem oziroma ideologija*

Po spletnem slovarju Merriam Webster se definicija socializma glasi takole: »katera koli od ekonomskih in političnih teorij, ki se zavzema za kolektivno oziroma vladno lastništvo in administracijo produkcijskih sredstev in distribucijo dobrin«.¹

Že iz te definicije je vidno, da pojem socializem vsebuje mnogo teorij, ki so nastale v različnih obdobjih in se razlikujejo tako v pristopih kot tudi v ciljih, vseeno pa imajo nekatere skupne značilnosti in tako spadajo pod idejo socializma.

Izraz socializem izhaja iz latinske besede sociare, ki pomeni deliti si oziroma združiti. Prvič ga je v Združenem kraljestvu uporabila revija Co-operative leta 1827, do 40-ih let 19. stoletja pa se razširil v druge industrijske države, kot so Francija, Belgija in Nemčija. To, da se je socializem pojavil v industrijskih državah, ni naključje; socializem je namreč ravno reakcija na industrijski kapitalizem. Kot ideologijo so ga definirali predvsem kot nasprotje oziroma bolj humano alternativo kapitalizmu, saj spodbuja sodelovanje med posamezniki pred tekmovanjem za dobiček. Glavni argument socialistov proti kapitalizmu je ta, da sistem, kot je kapitalizem, neizbežno vodi do izkoriščanja ter nepravičnih distribucij bogastva in moči. Moč in bogastvo slej kot prej prideta v roke peščice tistih, ki se jim je uspelo uveljaviti na svobodnem trgu in ki pridobljeno moč izkoriščajo za usmerjanje družbe v smer, ki jim koristi. Bogati imajo tako na voljo veliko več možnosti in z njimi omejujejo možnosti revnejših, kar posledično vodi do tega, da so pojmi oziroma pravice, kot sta individualna svoboda in enakost, na voljo samo kapitalistom, medtem ko se morajo pripadniki delavskega razreda, če želijo preživeti, ravnati po zakonih kapitalistov in imajo tako do teh pravic bolj omejen dostop kot kapitalisti. To je jasno vidno v današnjem času, ko si ljudje ne upajo stavkati ali se pustijo biti izkoriščani, ker se bojijo izgube službe. Prava svoboda in enakost sta po mnenju socialistov lahko doseženi le pod pogojem družbenega nadzora nad viri, ki so osnova za blaginjo vsake družbe. Za razliko od kapitalizma, ki je osnovan na privatni lastnini produkcije in dopušča, da svobodni trg odloča o tem, kako se porazdelijo produkti in storitve, se socializem zavzema za javno oziroma skupno lastništvo ali pa vsaj nadzor nad naravnimi viri in lastnino produkcijskih sredstev, saj bi lahko bila samo tako dosežena določena stopnja pravičnosti za vse člane družbe. Ena glavnih vrednot socializma je namreč tudi enakost, predvsem socialna enakost, ki jo imajo socialisti za glavno predpostavko družbene stabilnosti.²

2.2 *Zgodovina socializma*

Začetki socializma kot gibanja segajo v čas industrijske revolucije, ideje, na katerih socializem temelji, pa segajo dlje v preteklost.

¹<https://www.merriam-webster.com/dictionary/socialism>, dostopno 21. 2. 2017.

²Celotno besedilo o socializmu kot pojmu oziroma ideologiji je povzeto po: Heywood, 2007 in <https://www.britannica.com/topic/socialism>, dostopno 21. 2. 2017.

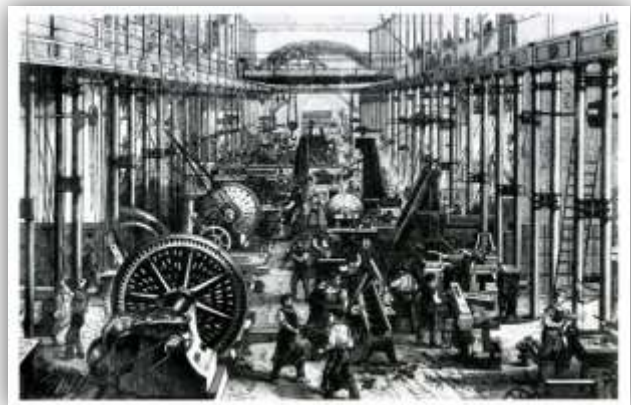
Že Platon v svoji Republici razvije idejo družbe, v kateri si moški in ženske delijo materialne dobrine pa tudi soproge in otroke. Tudi zgodnje krščanske skupnosti so prakticirale družbeno lastnino dobrin.

Thomas More je v svoji Utopiji združil krščanstvo in platonizem in predlagal komunsko, družbeno lastništvo kot način nadziranja grehov ponosa, pohlepa in zavisti.

Mnogi so poskušali te utopične ideje udejanjiti. V času protestantizma je želel anabaptistični režim v Münstru (Westphalian city of Münster) uvesti skupno lastništvo, nekaj socialističnih sekt pa se je v času državljanske vojne (1642–51) razširilo tudi v Angliji. Glavni med njimi so bili Kopači (Diggers), ki so kopali (od tod njihovo ime) in sadili na zemlji, ki legalno ni bila njihova. Člani te sekte so zagovarjali to, da naj bi Bog ustvaril svet, ki bi si ga ljudje delili, ne pa svet, ki bi ga nekateri lahko izkoriščali za lasten dobiček.

³Ti zgodnji zametki socializma so bili v veliki meri vezani na agrarno družbo. Delavskega sloja namreč še ni bilo, v Evropi je prevladoval fevdalizem. Z industrijsko revolucijo, ki je v večji meri zajela Evropo v 19. stoletju, je vzniknil nov razred-proletariat, ki je bil prikrajšan za napredek, ki ga je prinesla revolucija. V teh razmerah so se pojavile težnje po boljšem, enakopravnejšem svetu, za katerega si je začelo prizadevati socialistično gibanje, najprej z utopičnim socializmom, kasneje pa s konkretno organiziranimi delavskimi organizacijami in vizijami boljše družbe, z Marxovo teorijo na čelu.

Najpomembnejša mednarodna delavska organizacija, ki je nastala v tem času, je bila prva Internacionala (ustanovljena leta 1864 v Londonu), katere pomemben član je bil tudi Marx. Prizadevala si je za združitev komunistov, anarhistov in levo usmerjenih socialistov ter sindikatov, torej skupin, ki so nastale kot posledica razrednega boja. Zaradi konfliktov je leta 1876 razpadla. Leta 1889 je bila ustanovljena druga Internacionala, v

Slika 1: Začetki industrializacije

kateri so imeli glavno vlogo marksisti ter še posebej SPD⁴, ki je bila v tem času močna stranka v Nemčiji. Otto von Bismarck, ki je bil izredno konservativen, si je prizadeval za njeno uničenje, toda pod vodstvom Wilhelma Liebknechta in Augusta Bebela je postala SPD ena vodilnih strank. Uspeh te stranke na volitvah je porodil vprašanje, ali ni nemara mogoče doseči socializma tudi po parlamentarni poti in ne le z revolucijo. Mnogi so tako začeli razmišljati o reviziji Marxove doktrine. Delavni in življenjski pogoji se takrat namreč niso slabšali (kot je to napovedal Marx), ampak so se celo začeli izboljševati, predvsem zaradi vpliva delavskih strank in sindikatov. Revolucija, ki bi opravila s kapitalizmom, se tako mnogim ni več zdela potrebna in so se raje začeli zavzemati za miren, postopen pristop, ki bi z reformami privedel do socialistične družbe.

³Slika 1 <http://theloadstar.co.uk/europe-tries-reverse-drift-de-industrialisation/>, dostopno 1. 2. 2017.

⁴Nemška demokratska stranka (Sozialdemokratische Partei Deutschlands)

Eden najpomembnejših socialistov, ki je opazil nove razmere in dejal, da je potrebno Marxov nauk prilagoditi novim razmeram, je bil Eduard Bernstein, voditelj SPD-ja.

Ta je v svojem delu *Evolutionary socialism* (1899) nevarno idejo revolucije, ki bi se po njegovem mnenju lahko sprevrgla v tiransko diktaturo proletariata, zamenjal z idejo miroljubne in bolj varne postopne poti do socializma preko reform.

Tako je prišlo do delitve na revizioniste in revolucionarje. SDP so od takrat naprej vodili predvsem prvi, del stranke pa je še vedno podpiral »ortodoksen« način prevzema oblasti delavcev, revolucijo, ena najpomembnejših ortodoksnih marksistk je bila tudi Rosa Luxemburg.

⁵Med ortodoksnimi marksisti je bil tudi ruski revolucionar V.I. Ulyanov - Lenin. Bil je vodja boljševikov, ki so si v Rusiji za razliko od menjševikov, ki so podpirali postopno pot do socializma, prizadevali za revolucijo in diktaturo proletariata. Rusija je bila tisti čas še zelo

Slika 2: Vladimir Lenin

agrarna, deloma fevdalna dežela. Ni še prišlo do industrijskega kapitalizma, ki ga je imel Marx za predpogoj oziroma fazo, ki je potrebna, da se lahko vzpostavi socializem, čeprav je sam izpostavil Rusijo kot eno od dežel, kjer bi se lahko socializem uvedel brez vmesne faze, torej brez kapitalizma. Večina je bila mnenja, da je kapitalizem vseeno potreben predpogoj, Lenin, ki je dvomil v revolucionarni potencial proletariata, pa je zavzemal drugačno stališče.

Verjel je, da bi bilo potrebno delavce izobraziti in razsvetliti, da bi sploh lahko prišlo do revolucije ter da bi jih morala voditi posebna skupina revolucionarjev, saj bi se delavci, prepuščeni sami sebi, brez tega zavzemali le za izboljšanje plač in delovnih pogojev.

Pred začetkom prve svetovne vojne je bila večina evropskih socialistov mnenja, da je edina vojna proletariata boj proti buržoaziji, z začetkom prve svetovne vojne pa se je to spremenilo. Odločiti so se morali namreč med internacionalnim socializmom in lastnimi državami in večina jih je tako izbrala državo. Prva je to storila SPD, sledile pa so delavske stranke iz drugih držav. Druga internacionala je tako kmalu razpadla.

Vojna je v Rusiji povzročila hudo pomanjkanje in tako je naraščala podpora boljševikom, ki so obljubljali konec vojne, novembra (po takratnem ruskem koledarju oktobra) 1917 pa so izvedli revolucijo in prevzeli oblast in uvedli diktaturo, ki ni bila toliko diktatura proletariata, kolikor diktatura Ruske komunistične partije. Revolucija je dala zagon tudi drugim revolucionarjem po Evropi, predvsem na Madžarskem in v Nemčiji, a vsi poskusi tam so bili zatrti. Ker se je Lenin bal, da režim v Rusiji ne bo zdržal, če ne bo tudi v sosednjih državah uveden socializem, je v Moskvi sklical Kominterno oziroma Komunistično internacionalo, ki ni zaživela. Spor oziroma razlike med revolucionarji oziroma komunisti in socialnimi demokrati je postal več kot očiten.

⁵Slika 2 https://ridgeaphistory.wikispaces.com/file/view/lenin_2.jpg/319646252/lenin_2.jpg, dostopno 2. 2. 2017.

Po državah so se tako pojavile komunistične stranke (partije) in socialisti oziroma socialni demokrati s skupnim sovražnikom - kapitalizmom, a različnima pristopoma do uvedbe novega sistema.

Osrednji primer komunistične vladavine je postavil Joseph Stalin, ki je po Leninovi smrti po nasilni poti prišel na oblast, uvedel totalitarni režim, s cenzuro in čistkami (odpravljanje oziroma pobjoj znotraj - strankarskih nasprotnikov) pa ohranjal oblast.

Začel je s planskim gospodarstvom, pod katerim je industrijsko slabo razvita Sovjetska zveza začela dohajati industrijsko najrazvitejše evropske države, uvedel pa je tudi nacionalizacijo, s katero je podržavil lastnino. Mnogi zaradi načina upravljanja države in koristi, ki jih je imela partija, tega obdobja nimajo za obdobje komunizma, temveč državnega kapitalizma. Obdobje njegovega diktatorstva je najbolje opisal George Orwell v romanu *Animal Farm*, kjer je prikazan padec vseh idealov revolucije in vzpostavitev tiranskega sistema, ki je hujši kot tisti prej.

V Italiji so se začeli prav tako krepiti komunisti in socialisti, zatirati pa so jih začeli fašisti pod vodstvom Benita Mussolinija, ki se je leta 1923 povzpел na oblast in začel boj proti komunistom in socialistom. Podobni sta bili situaciji v Španiji pod Francovim režimom in v Nemčiji, kjer je Hitler takoj po prevzemu oblasti napovedal boj proti komunistom in socialistom tako, da jih je leta 1930 obtožil požiga Reichstaga, ki ga je po vsej verjetnosti dal podtakniti sam. Socialistične stranke so v 20-ih in 30-ih letih sicer pridobivale na moči v Franciji, Veliki Britaniji, na Švedskem ...

⁶Na Kitajskem se je v 20-ih letih razvilo striktno komunistično gibanje pod vodstvom Mao Zedonga, ki se je pri vzponu na oblast naslanjal predvsem na kmečki sloj in ga imel za podeželski proletariat. Njegova diktatura je vzpostavila enakost, a ta enakost je bila, kot pravijo, enakost v revščini. Pomanjkanje je bilo mnogo hujše kot drugod, na račun Maove diktature in enakosti, ki jo je vzpostavil, pa je umrlo 60 milijonov Kitajcev.

Po drugi svetovni vojni (1945), ki je zavezala komuniste, socialiste, liberalce in konservativce k zavezništvu proti skupnemu sovražniku - fašizmu, se je zavezništvo začelo krhati. Prišlo je do hladne vojne, delitve na zahodni, kapitalistični blok s parlamentarnim sistemom, in vzhodni, komunistični blok, kjer so oblast prevzele komunistične partije. Komunisti so se predstavljali kot demokrati, toda ljudstvo ni imelo pri izbiri oblasti nobene vloge, ljudje naj bi po njihovem mnenju namreč še ne bili sposobni vladati sami sebi.

Slika 3: Karikatura hladne vojne

⁶Slika 3 <http://1.bp.blogspot.com/-QvhRHLFb1ag/UXfrI1A2K6I/AAAAAAAAAAg/fqU9ECBXn9k/s1600/cold-war.gif>, dostopno 3. 2. 2017.

Tudi Mao je na Kitajskem razglasil svojo diktaturo kot demokratično diktaturo ljudstva, komunistična stranka pa naj bi zagovarjala interese ljudi z obrambo pred sovražniki in vzpostavljanjem socializma. Svoboda izražanja in politični pluralizem sta bila označena kot antirevolucionarne ideje buržoazije in na tem so temeljili komunistični režimi tudi v Severni Koreji, Vietnamu in Kubi.

Socialistične stranke po Evropi so modificirale svoje pozicije in pridobivale glasove na volitvah. Skandinavskim socialistom je uspelo uvesti sistem ekonomije, ki je združeval privatno lastništvo z vladnim usmerjanjem ekonomije in vzpostavitvijo socialne države.

Tudi SPD je v Nemčiji leta 1959 opustila marksističen odnos do ekonomije in delovala z geslom »tekmovalnosti, koliko je mogoče, planiranja, kolikor je potrebno«. Prišlo je do spoja oziroma zameglitve meje med socializmom in socialno državo liberalcev (welfare-state), kar so mnogi videli kot znak konca dobe ideologij.

S koncem kolonializma so se tudi drugod po svetu pojavile možnosti za uvedbo socializma. V 50-ih in 60-ih letih 20. stoletja so postali aktualni pojmi, kot sta afriški in arabski socializem, predvsem, ker so bile stare kolonialne sile v veliki meri povezane s kapitalističnim imperializmom. V praksi so socializem tam poskušali uresničiti pod vodstvom ene stranke (partije) in z ureditvijo na komune s skupnim lastništvom. Eden od znanih poskusov se je zgodil v Tanzaniji, kjer je Julius Nyerere razvil egalitaren program ujamaa (familyhood), ki je poskušal pod vodstvom ene stranke kolektivizirati kmetije in doseči ekonomsko samozadostnost, poskus.

Slika 4: Fidel Castro

⁷V Latinski Ameriki je režim Fidela Castra na Kubi v 50-ih in 60-ih letih 20. stoletja sledil predvsem marksistično-boljševiški poti, ki je po propadu Sovjetske zveze leta 1991 postala manj radikalna in bolj umirjena.

V Čilu je Salvador Allende poskušal združiti marksiste in druge reformatorje. Leta 1970 je bil demokratično izvoljen, poskušal pa je nacionalizirati tuje korporacije in porazdeliti zemljo med revne. Temu se je uprla domača in tuja opozicija, kar je pripeljalo do vojaškega udara, v katerem je umrl.

V Latinski Ameriki so na oblast po demokratični poti prišli tudi drugi socialisti oziroma k socialističnim idejam usmerjeni voditelji, med katerimi je bil eden prvih Hugo Chávez, in sicer leta 1999 v Venezueli.

Sledili so še voditelji v Braziliji, Čilu, Argentini, Urugvaju in Boliviji, ki so prav tako podpirali nacionalizacijo tujih korporacij, redistribucijo zemlje revnim in upora proti neoliberalni politiki Svetovne Banke in Internacionalnega denarnega sklada ter program socialne države, naklonjene revnim.

Situacija v Evropi je bila po letu 1990 drugačna. Kolaps komunizma, ki se je najprej zgodil v vzhodni Evropi leta 1989 in leta 1991 še v sami Sovjetski zvezi, je imel izredno velik vpliv na usodo socializma.

⁷Slika 4 http://cdn-03.independent.ie/incoming/article35247621.ece/26ede/AUTOCROP/w620/2016-11%201786%20SUN_ED3_S01%20SUN_ED4_S01%20Read-Only.JPG, dostopno 3. 2. 2017.

Komunistične partije ponekod še ostajajo na oblasti, na primer v Vietnamu in Severni Koreji, toda v večini so bile marksistične ideje o revoluciji proletariata in sistemu skupnega lastništva pod vplivom ekonomskih reform, ki so povzdigovale privatno lastnino produkcijskih sredstev in spodbujale tekmovanje na svobodnem trgu, opuščene.

Ideja komunizma je zaradi sistema, ki je v Evropi vladal v času hladne vojne in se propagiral kot komunistični, ostala iznakažena, popačena in se še danes nanjo v veliki meri gleda kot na idejo, ki je nujno vezana na totalitarizem in represijo.

⁸V današnji postindustrijski družbi, v kateri znanje in informacije štejejo več kot delo in materialna produkcija, se poraja vprašanje, ali je socializem sploh še odločilen, saj je nastal kot reakcija na industrijski kapitalizem, sloj industrijskega delavstva pa se vedno bolj krči. Pod vplivom tega se je začelo govoriti o gibanju third way (tretja pot), ki bi se zavzemalo za ohranitev socialističnih idej enakosti in blagostanja, opustilo pa bi idejo javne lastnine produkcijskih sredstev. Leta 1995 je Britanska delavska stranka (British Labour Party) pod Tonyjem Blairom začela uvajati takšno politiko tako, da se je začela zavzemati za nacionalizacijo osnovne industrije. Third way so v 90-ih letih podprli tudi vodje drugih držav, in sicer Bill Clinton v ZDA, Gerhard Schröder v Nemčiji, in premier Wim Kok na Nizozemskem.

Slika 5: Third way

Mnogi opozarjajo na to, da je third way zmanjšal enakost možnosti tekmovanja v ekonomiji, kjer so bogatejši v izredni prednosti pred revnejšimi, kar ni v skladu z idejo socializma. Tistih, ki bi podpirali centralistični socializem, je malo. Večinoma se zavzemajo za uvedbo decentraliziranega tržnega socializma.

Tudi v Latinski Ameriki in ponekod drugod, kjer socialisti še vedno želijo uvesti družbeno lastnino naravnih virov in velike industrije, puščajo prostor za tekmovanje za dobiček na trgu. Današnji socializem je tako bolj usmerjen k vzpostavitvi nadzora nad svobodnim trgom kot pa njegovi popolni ukinitvi.⁹

2.3 Smeri socializma

V socializmu obstaja več smeri, ki so si skozi zgodovino večkrat stale nasproti. Gre predvsem za razlike v načina doseganja cilja in kako naj bi končna vzpostavitev socializma sploh izgledala. Glavna nasprotja med socialisti so bila že dolgo nazaj predvsem v dveh ključnih točkah.

⁸Slika 5 https://chapter6economicstimeline.wikispaces.com/file/view/Third_way.jpg/312283854/Third_way.jpg, dostopno 2. 2. 2017.

⁹Celotno besedilo o zgodovini socializma je povzeto po: Heywood, 2007, Gabrič in Režek, 2011 in <https://www.britannica.com/topic/socialism>, dostopno 21. 2. 2017.

Prva se nanaša na stopnjo družbenega nadzora oziroma lastništva produkcijskih sredstev. Nekateri so bili in so mnenja, da bi moralo biti vse v javni lastni razen privatnih stvari (npr. oblačil), drugi pa podpirajo oziroma sprejemajo tudi privatno lastništvo farm, trgovin in manjših ter srednje velikih podjetij.

Druga se nanaša na to, kako priti do socialistične družbe; ali ubrati revolucionarno pot ali z reformami doseči boljše pogoje za delavce.

V modernem času se je prva v veliki meri opustila, sama ideja socialistične družbe pa je za večino postala utopija, zato so se raje odločili za modifikacijo ideje in se usmerili v vzpostavitev večje enakosti in pogojev v kapitalističnem sistemu in ne nujno njegovega prehoda v socializem.

Kar se tiče oblasti in nadzora, je mnogo različnih pogledov na to, ali bi bil boljši centralizem z obliko avtoritete, kot je država, ali je boljša ideja, da bi bil nadzor javne lastnine in virov urejen na lokalni, najmanjši možni ravni, na ravni ljudi, ki bi bili najbolj direktno afektirani glede teh odločitev.¹⁰

V tem kratkem pregledu so predstavljene tiste smeri socializma, ki imajo največji vpliv na družbo.

2.3.1 Utopični socializem

Z vzponom industrije in tekmovanjem kapitalistov, ki so sledili lastnim interesom, so se pojavili nasprotniki tega novonastalega fenomena in se začeli zavzemati za večjo enakopravnost ter izoblikovali utopično idejo, da bi lahko bila kapitalizem in industrijska moč ločena. Industrijski kapitalizem je vzbujal moralno ogorčenost nad pogoji in posledicami, ki jih je ustvarjal za večino ljudi. Verjeli so v zmožnost ljudi, da bi le-ti z razumevanjem poteka zgodovine in novim napredkom v znanosti uspeli ustvariti novo, veličastno družbo. Leta 1830 je za te »radikalce« postalo aktualno ime socialisti, najpomembnejši med njimi pa so prevzeli naziv utopični socialisti.

Eden prvih je bil Francoz Claude-Henri de Saint-Simon, ki se je zavzemal za sistem, ki bi bil boljši od kapitalizma, za obliko planskega gospodarstva. Podlago zanj je videl v zgodovini. Menil je namreč, da zgodovina poteka v več stopnjah, ki jih opredeljujejo določene dominantne vrednote oziroma ideje ter razporeditev oziroma razmerje socialnih razredov. Fevdalizem, ki je slonel na monoteizmu in zemljiškim plemstvom, se je tako moral umakniti industrializaciji, ki je ustvarila model družbe, ki se zanaša na znanost ter razum in delitev dela. Menil je, da bi bilo potrebno v takšnih razmerah ekonomijo družbe prepustiti tistim, ki so najbolj sposobni in produktivni in lahko tako posledično usmerijo ekonomsko produkcijo tako, da bo koristila vsem. Ni bil podpornik ideje skupne lastnine produkcijskih sredstev, zavzemal pa se je za družbeni nadzor nad lastnino preko centralnega planiranja, v kateri bi znanstveniki, inženirji in industrialci predvideli socialne potrebe in v skladu z njimi usmerili delovanje družbe.

Robert Owen je bil eden prvih socialistov, ki so bili tudi sami industrialci. Njegova proizvodnja je bila občudovana, saj je poleg velikih dobičkov veljala tudi za zelo humano.

¹⁰Povzeto po Heywood, 2007.

Verjel je, da človeška narava ni predestinirana, da je človek tabula rasa (prazen list). Socialni pogoji naj bi tako bili glavni vzrok sebičnosti in izprijenosti v ljudeh. Menil je, da bi sprememba pogojev oziroma razmer vodila v spremembo ljudi samih, ki bi se tako naučili živeti v harmoniji. Leta 1825 je s tem namenom ustanovil model socialne organizacije, imenovan New Harmony, na ozemlju v Indiani. Ta naj bi bila samozadostna skupnost, kjer bi bila lastnina skupna. Projekt je kmalu propadel, Owen pa se je usmeril k spodbujanju socialnemu sodelovanju, predvsem v sindikate.

Slika 6: New Harmony, kakršno si je predstavljal Robert Owen

¹¹Ideja utopičnega socializma je torej življenje v utopični skupnosti, kjer ljudje živijo preprosto, v sodelovanju drug z drugim, skupno lastnino in enakosti. Mnogi, kot je to vidno na primeru Roberta Owena, so poskušali to idejo udejanjiti tako, da so poskušali ustanoviti komune, ki bi sledile temu zgledu, toda večina teh projektov je propadla in utopični socializem se je v veliki meri izkazal za neizvedljivega.¹²

2.3.2 Komunizem

Karl Marx je najpomembnejši teoretik tako socializma kot tudi kapitalizma. O njem ne moremo govoriti, ne da bi omenili Friedricha Engelsa, njegovega dolgoletnega prijatelja in finančnega podpornika. Za razliko od utopičnih socialistov, ki so si predstavljali fantastično, utopično prihodnost družbe, sta Marx in Engels zavzela znanstveni pristop k socializmu. Po njihovi teoriji naj bi se socialistična družba vzpostavila z razrednim bojem in ne preko modela komun, v katerih veljata harmonija in sodelovanje, kot so si to zamišljali utopični socialisti. V Komunističnem Manifestu Marx poda izjavo »Zgodovina je zgodovina razrednega boja«. Ta razredni boj pa naj bi se na koncu neizbežno končal z zmago delavskega razreda in vzpostavitvijo socializma, ki ga Marx imenuje komunizem.

Osnova za Marxovo teorijo so francoski socializem, britanska ekonomija in nemška filozofija. Zlasti zadnja je imela velik pomen na razvoj njegove teorije. Marx, ki je bil po rodu Nемец, je v Berlinu študiral filozofijo, nanj pa je imel velik vpliv predvsem Heglov idealizem. Hegel je namreč menil, da bi morali na zgodovino (in realnost) gledati dialektično in da je ravno dialektika gonilo zgodovine, kar pomeni, da gre nenehno za neka nasprotja, da nasprotne ideje in interesi vodijo do višje stopnje samozavedanja, v drugo obdobje. Tudi Marx je razumel zgodovino kot odraz oziroma produkt določenih bojev. Za razliko od Hegla, ki je ustvaril svojo teorijo na ravni idej, je Marx dialektiko spravil na materialistično stopnjo.

¹¹Slika 6

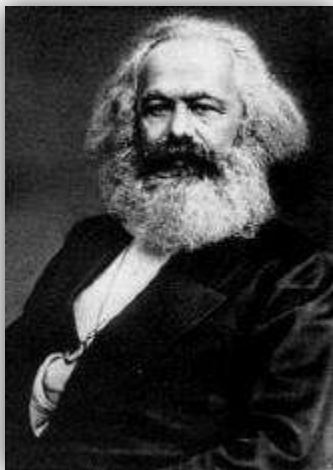
[https://en.wikipedia.org/wiki/New_Harmony,_Indiana#/media/File:New_Harmony_by_F._Bate_\(View_of_a_Community,_as_proposed_by_Robert_Owen\)_printed_1838.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/New_Harmony,_Indiana#/media/File:New_Harmony_by_F._Bate_(View_of_a_Community,_as_proposed_by_Robert_Owen)_printed_1838.jpg), dostopno 1. 2. 2017.

¹²Besedilo o utopičnem socializmu je povzeto po <https://www.britannica.com/topic/socialism>, dostopno 23. 2. 2017.

Za Marxa je zgodovina namreč zgodovina razrednega boja, ki se poraja zaradi konfliktov materialnih in ekonomskih virov ter interesov. Razvil je teorijo, imenovano historični materializem, in zagovarjal tezo, da je prva stvar, za katero morajo poskrbeti ljudje, to, da proizvedejo, kar potrebujejo za preživetje; so torej podrejeni potrebam. Svoboda je za Marxa stvar premagovanja prisile delanja za zadovoljitev potreb.

Te so namreč tiste, ki ljudi prisilijo v delo, da lahko preživijo, in svobodni, da lahko razvijejo svoje talente in potencialne, so lahko tako samo tisti, ki so osvobojeni te prisile. Zato je bila svoboda skozi zgodovino skoraj vedno značilna le za višji sloj, ki je imel nadzor nad produkcijskimi sredstvi oziroma drugimi viri, preko katerih je izkoriščal nižji sloj. Za ponazoritev tega uporabi sloje različnih obdobij, od sužnjelastniške družbe, aristokracij v času fevdalizma do buržoazije. Vsi ti sloji, ki so v različnih obdobjih nadzirali in imeli bogastvo, so imeli tudi svobodo oziroma so se je lahko posluževali, a na račun sužnjev, podložnikov in industrijskih delavcev, ki so zagotavljali oziroma opravili potrebno delo za zadovoljitev njihovih potreb.

¹³Za Marxa je kapitalizem progresivna sila v zgodovini, hkrati pa tudi sistem, ki je nujno vezan na izkoriščanje. Progresiven, ker je omogočil industrijsko transformacijo sveta in tako

Slika 7: Karl Marx

povečal produkcijsko moč, ki bi lahko vse osvobodila od prisile, da delaš za zadovoljitev svojih potreb. Izkoriščevalski pa, ker sili pripadnike proletariata, ki nimajo drugega kot svoje delo, da živijo in delajo v grozilih razmerah za dobiček kapitalistov. Temu pa neizbežno lahko po Marxu sledi le boj, ki bo uničil razrede. Marx je v kapitalizmu videl protislovja, iz katerih naj bi sledila neizbežna revolucija, saj so si kapitalisti z željo po dobičku sami ustvarili svoj grob ravno s tem, ko so ustvarili sloj proletariata. Po njegovi teoriji naj bi se delavci pod vplivom recesije, depresij in tekmovanj za službe začeli zavedati svojega položaja kot delavskega razreda, ki ga izkorišča buržoazija. Z revolucijo (vstaje, delavci prevzamejo nadzor v tovarni itd.) naj bi tako vrgli z oblasti in uničili buržoazijo, dokler ne bi prišli na oblast in uvedli revolucionarno diktaturo proletariata. Pod novim sistemom se

bi po Marxovi teoriji sama vlada postopoma začela pomikati na stran, saj bi ljudje postopoma izgubljali sebičnost in pohlep, ki ju je vanje zakoreninila privatna lastnina produkcijskih sredstev. Tako bi lahko živeli v družbi, ki bi vsakemu posamezniku nudila sredstva za razvoj talentov in interesov (vsak bi imel možnost). To bi bila po Marxu uresničitev svobode, saj bi je bil lahko deležen vsak, ne le peščica bogatih. Bil je prepričan, da zgodovinski dogodki neizbežno vodijo v socializem in da bo le-ta izpolnitev zgodovine, torej njen konec. Menil je, da mora biti socializem internacionalno gibanje (njegov klic proletariatu je bil: »Proletarci vseh dežel, združite se!«¹⁴), njegova misel pa je vplivala zlasti na Socialno demokratsko stranko v Nemčiji (SPD, ustanovljeno leta 1875).

¹³Slika7 <http://www.historyguide.org/images/marx-bio.jpg>, dostopno 23. 2. 2017.

¹⁴Karl Marx, Friedrich Engels: Komunistični manifest.

Ideje komunizma so na različne načine poskušali udejanjiti v 20. stoletju, a do uresničitve Marxove teorije ni prišlo.¹⁵

2.3.3 Krščanski socializem

Čeprav je bilo dosti socialistov ateistov, so se pojavili tudi mnogi, ki so socializem tesno povezovali z religijo. Že Saint-Simon je pozival k novemu krščanstvu, ki bi ustvarilo družbo, ki bi zadovoljevala osnovne človeške potrebe, in sicer tako, da bi združilo moderno industrijo in znanost z krščanskimi socialnimi nauki.¹⁶

Tudi na Slovenskem je imelo to gibanje pomembno vlogo. Socialno gibanje, ki ga je začel Janez Evangelist Krek, velja za začetek krščansko-socialnega nauka na Slovenskem. Krek je začel gibanje pod vplivom papeške okrožnice *Rerum novarum* (1891), ki je pozivala k solidarnosti in socialni pravičnosti, hkrati pa obsodila socializem kot idejo, ki je navzkriž s krščanskim dožemanjem človeka in družbe. To gibanje še ni bilo krščanski socializem, vključevalo pa je mnoge podobne ideje. V 20-ih letih 20. stoletja se je pojavilo gibanje križarji, ki je pomenilo pravi začetek krščanskega socializma na Slovenskem. Križarji so bili nasprotniki katoliške stranke SLS. Eden najpomembnejših predstavnikov krščanskega socializma, Edvard Kocbek, je pripadal štajerski veji križarstva in ga usmerjal v krščanski socializem. Križarji so podpirali komunistično idejo revolucije, a je gibanje zaradi nesodelovanja komunistov zamrlo.¹⁷

2.3.4 Socialna demokracija

Pod idejo socializma spada tudi socialna demokracija. Socialna demokracija je politična ideologija, ki se je sprva zavzemala za mirno, postopno tranzicijo kapitalistične družbe v socializem, kar bi dosegli z reformami. V drugi polovici 20. stoletja se je glede na razmere pojavila zmernejša verzija te doktrine, ki se je zavzela za državno regulacijo ekonomije in ne družbene lastnine produkcijskih sredstev ter za uvedbo reform, ki bi izboljšale položaj delavcev.¹⁸

2.3.5 Demokratični socializem

Demokratični socializem se je uveljavil tekom stoletij le za kratek čas in na določenih območjih. Eden od teh redkih primerov je na primer pariška komuna. Pri tej smeri gre za neovirano demokracijo, ki vključuje vse dele družbenega življenja, »tovarno in parlament, banko in univerzo«.¹⁹

¹⁵Celotno besedilo o komunizmu je povzeto po Goyal, 2015 in <https://www.britannica.com/topic/socialism>, dostopno 23. 2. 2017.

¹⁶Povzeto po <https://www.britannica.com/topic/socialism>, dostopno 23. 2. 2017.

¹⁷Povzeto po <http://natosclavorum.blogspot.si/2010/04/krscanski-socializem.html>, dostopno 23. 2. 2017.

¹⁸Povzeto po <https://www.britannica.com/topic/social-democracy>, dostopno 23. 2. 2017.

¹⁹<http://www.mladina.si/119916/kaj-je-demokraticni-socializem/>, dostopno 23. 2. 2017.

Glede zasebne lastnine si demokratični socializem ne prizadeva odpraviti celotne zasebne lastnine, temveč si prizadeva za ukinitve zasebne lastnine produkcijskih sredstev, torej proizvodnje materialnih temeljev družbe, ki onemogoča skupno upravljanje gospodarstva.²⁰

Demokratični socialisti menijo, da bi morali biti družba in ekonomija vodeni demokratično z namenom, da ne bi ekonomija omogočala dobiček manjšini, kot to velja v današnjem kapitalističnem sistemu, temveč da bi se skladala s potrebami družbe in koristila vsem vključenim. Predvsem si prizadevajo za to, da bi lahko ljudje bolj aktivno in neposredno sodelovali pri odločitvah, ki vplivajo na njihova življenja, da bi družbene in ekonomske odločitve sprejemali ljudje, na katerih življenja te odločitve najbolj vplivajo.

Ne želijo vzpostaviti vseobsegajoče vladne birokracije, hkrati pa ne želijo, da bi družbo usmerjale in nadzirale velike korporacijske birokracije. Po njihovem mnenju bi morala biti moč odločanja v rokah ljudi, zlasti ekonomija. Delavci in potrošniki, ki so najbolj afektirani od ekonomskih institucij, bi slednje morali nadzirati, njihovi predstavniki pa bi te institucije upravljali. Podpirajo decentralizacijo, kolikor se ta da izpeljati. Menijo, da bi bile lahko industrije potrošniških izdelkov vodene kot združenja (cooperatives), poudarjajo pa tudi to, da je za velike količine kapitala in velike industrije (kot je energijska) potrebno, da ima nad njimi nadzor država.²¹

Glede gospodarstva si sodobni demokratični socialisti v večini ne prizadevajo za popolno uvedbo centralnega planskega gospodarstva, saj živimo v svetu, ki mu narekuje trg. Glavne družbene investicije so sicer lahko demokratično planirane, menijo pa, da so določeni tržni mehanizmi potrebni, da določijo zahteve po potrošniških izdelkih.²²

2.4 Socializem v Sloveniji

2.4.1 Socialistična federativna republika Jugoslavija

Socialistična federativna republika Jugoslavija (SFRJ) se je oblikovala na ozemlju nekdanje Kraljevine Jugoslavije, svoje ozemlje pa je še razširila. Vključevala je 6 socialističnih republik (SR), in sicer SR Slovenijo, SR Hrvaško, SR Srbijo, SR Črno Goro, SR Makedonijo, SR Bosno in Hercegovino in dve avtonomni pokrajini: Kosovo in Vojvodino.

Skupščina SFRJ je leta 21. februarja 1974 sprejela novo ustavo, teden dni kasneje pa je to storila tudi SR Slovenija. Z njo sta bila sprejeta delegatski sistem in skupno vodenje države s strani socialističnih republik in avtonomnih pokrajin. S tem so bile zadušene težnje po liberalizaciji, saj je bil vodilni politični in družbeni položaj Zveze komunistov Jugoslavije zaščiten z ustavo. Ustava je bila polna nenatančnosti in protislovij, saj je bila zamišljena kot ideološki načrt o samoupravljanju. S političnega vidika je bila njena vloga pomembna, saj je vzpostavljala Jugoslavijo kot federativno državo z demokratičnimi potezami, ki bi bila v tako delovanje prisiljena, če bi se moč komunistične partije nekoč omejila.

²⁰Povzeto po <http://www.mladina.si/119916/kaj-je-democraticni-socializem/>, dostopno 23. 2. 2017.

²¹Povzeto po http://www.dsausa.org/what_is_democratic_socialism, dostopno 23. 2. 2017.

²²Povzeto po <http://www.mladina.si/119916/kaj-je-democraticni-socializem/>, dostopno 23. 2. 2017.

Ustava je imela celo konfederativne prvine, saj je opredelila republike in pokrajine kot konstruktivne prvine skupne države. V tretjem členu so bile republike razglašene za samostojne, pooblaščen nosilke politične volje, med katerimi ni veljalo načelo preglasovanja. Ustava je vzpostavila nekakšno enakopravnost republik, ki niso mogle vzpostaviti hegemonije druga nad drugimi.

Zvezni zbor ni bil neposredni zastopnik državljanov in prebivalcev, saj sta bila oba zbora jugoslovanske zvezne skupščine, zvezni zbor in zbor republik in pokrajin, zastopniški telesi republik in pokrajin. Člane zvezne skupščine so delegirale skupščine republik ali pa samoupravni organi iz republik.

Ustava je s povečanjem pristojnosti republik in avtonomnih pokrajin okrepila federalizem. Republike so tako postale osrednji prostor, kjer so narodi in narodnosti uveljavljali svoje interese.

²³Po uvedbi predsedstva republiških ministrstev, ki so kot sekretariati delovala v okviru republiških vlad in so posegala tudi na področji meddržavnih odnosov in vojske, se je okrepil tudi položaj republik v odnosu do zveznih organov. Ustava je ustrezala prevladujočim željam in pogledom narodov, da bi v skupni državi dobili možnost vzpostavitve lastne nacionalne, politične in gospodarske eksistence.²⁴

Slika 8: Območje bivše Jugoslavije

2.4.2 Položaj žensk

Prosvetna politika v socialistični Jugoslaviji in Sloveniji si je zastavila dva cilja. Prvi je bil vzgojiti mlade rodove v zavedne državljane nove FLRJ²⁵ in vzgojiti, naučiti ter usposobiti vse odrasle »delovne ljudi«, da bodo znali bolje upravljati svojo državo, bolje in uspešnejše delati in živeli kulturno bogatejše življenje ter s tem pripomogli k razvoju svoje domovine. Temeljnega pomena je bilo tudi izobraževanje žensk, saj naj bi bile le-te bolj podvržene idejam katoliške cerkve, ki je veljala za nasprotnika socializma, zaradi njihove materinske vloge. Skrb za izobrazbo deklet in žena je bila pomembna naloga, saj naj bi izobražene žene vzgojile odgovorne državljane nove Jugoslavije, pozitivno vplivale na svoje može in uspešno sodelovale v javnem življenju. S tem pa bi pripomogle k hitrejšim spremembam v dotedanjem razmišljanju in načinu življenja. Državna ustava iz leta 1946 je vsem pripadnicam ženskega spola zagotavljala enakopraven položaj v izobraževalnem sistemu in dostop do vseh javnih služb. Ženske so bile v povprečju manj razgledane in slabše izobražene od moških zaradi takratne neenakopravne vloge v družbi in družini.

²³Slika 8 <http://orientalreview.org/wp-content/uploads/2016/05/yugoslavia.jpg>, dostopno 4. 2. 2017

²⁴Povzeto po Kožar, 2012.

²⁵Federativna ljudska republika Jugoslavija je bil naziv za drugo Jugoslavijo med 29. novembrom 1945 in 7. aprilom 1963.

Dekleta in žene so kot fantje in možje obiskovale izredne šole in strokovne tečaje, udeleževale so se tudi v različnih kulturnih in športnih društvih, a so jim bile vseeno še hkrati namenjene posebne izobraževalne oblike. Nasprotniki socializma naj bi imeli najmočnejše podpornike v ženskah, saj so imele manjšo stopnjo izobrazbe in kulture ter so bile tako bolj dovzetne za religiozna čustva, vsakršno praznoverje in predsodke.

Bolj izobražena ženska naj bi znala bolje izkoristiti uzakonjeno enakopravnost, pridobitev kulturnih navad pa naj bi ženske spodbujala k hitrejši gradnji združnih domov, mehanizaciji poljedelstva in uvajanju združništva.

Deklicam in dekletom naj bi bile v socialistični republiki Sloveniji dostopne vse šole in vsi poklici. Pred vojno in po njej so polovico vseh učencev osnovne šole predstavljala dekleta. To število je po drugi svetovni vojni počasi upadalo, saj se je večalo število deklet, ki so po štirih letih nadaljevala s šolanjem na gimnaziji ali na srednjih šolah.

Ženske so se vključevale v vse kulturno-prosvetne oblike, kjer so bili dejavni moški. Vpisovale so se v ljudske univerze, v izobraževalne organizacije, ki so jih organizirale politične organizacije (OF, partija, sindikati, mladinska organizacija), Rdeči križ ipd., zanimalo so se za športne dejavnosti, nastopale v različnih amaterskih igralskih skupinah ter delovale v različnih strokovnih, kulturno-prosvetnih in kulturno umetniških društvih. Prav tako pa so bile organizirane še posebne ženskam namenjene oblike, ki naj bi pripomogle k njihovi politični prevzgoji. Vsaka izobraževalna in kulturna oblika, namenjena ženskam, naj bi imela deloma tudi politično-vzgojni značaj. Vse oblike so služile istemu cilju, in sicer izpodrinuti staro miselnost in jo nadomestiti s socialistično zavestjo.

Delo je bilo v socialistični Jugoslaviji proglašeno za najvišjo vrednoto. Vse zdrave odrasle osebe so se bile dolžne preživljati z lastnim delom. Iz zaposlitve je izhajala pravica do socialnega zavarovanja, ki je vključevala vse delavce in njihove družinske člane v vseh primerih izgube delovne sposobnosti, kot so smrt, bolezen, invalidnost in starost, delavke pa so dobile pravico do porodniškega dopusta. Zaposlena ženska se je vključila v javno življenje, postala je dovzetejša za nove ideje, politične organizacije so tako dobile več možnosti, da jo navdušijo za socialistične cilje. Zaposlitev ženske je zagotavljajo relativno ekonomsko neodvisnost, ki po marksistično-leninistični teoriji predstavlja temelj ženske enakopravnosti. Veljalo pa je tudi prepričanje, da je lahko le zaposlena ženska dobra vzgojiteljica svojih otrok, saj naj bi se z delom večalo njeno obzorje.

V času od 1945 do 1948, ko je jugoslovansko partijsko vodstvo poskušalo čim bolj posnemati sovjetski tip socializma, je bil eden izmed glavnih političnih ciljev vključevanje žensk v gospodarsko življenje. Po vojni je bila glavni cilj ekonomske politike obnova med vojno porušene države. Zaradi pomanjkanja finančnih in materialnih sredstev ter delovne sile je bila pomoč žensk nujna. Ženske so se na pozive političnih voditeljev množično odzvale. Sodelovale so pri čiščenju ruševin, popravilu cest, gradnji stanovanjskih hiš in šol ter obdelavi zemlje. Vodili so jih različni razlogi; nekatere so verjele v lepšo prihodnost, druge so se odzvale le zaradi prepričevanja ali zahtev lokalnih političnih organov, nekatere so želele čim prej vzpostaviti normalne življenjske pogoje zase in svojo družino. Hkrati z odstranjevanjem posledic vojne pa je tudi potekala prva faza v industrializaciji države. Večina žensk se je za zaposlitev odločila iz ekonomskih razlogov, kjer so imele večji vpliv prednosti, ki jih je zaposlitev prinesla, kot pa sama plača. Precej žensk se je hitro navadilo novemu načinu življenja, ponosne so bile na ekonomsko neodvisnost in pomemben prispevek družbi.

Leta 1947 je Jugoslavija vstopila v drugo fazo razvoja, v obdobje planskega gospodarstva. Plan je imel politični značaj boja proti vsemu, kar je ostalo kapitalističnega, tudi po ostankih kapitalističnega mišljenja in zavesti. Sestavni del boja proti staremu sistemu je bilo tudi zaposlovanje žensk, zato je propaganda za zaposlovanje žensk postala intenzivnejša.

Kljub predsodkom, da je ženska le mati in gospodinja, je bilo število žensk, ki so se hotele zaposliti, večje od potreb. Ženske so težko našle delo, saj so bili večinoma delodajalci bolj naklonjeni moškim, ker so le-ti veljali za manj problematične, niso potrebovali porodniškega dopusta in posebne zaščite pri delu. Marsikatera ženska ni našla dela, moških delavcev pa je primanjkovalo. Odstotek ženske delovne sile je upadal, čeprav iskalk dela ni primanjkovalo. Prosta delovna mesta so ženskam skušali najti s preusmeritvijo moških na težja delovna mesta in z uvedbo štiriurne zaposlitve, za katero so bile ženske zainteresirane, podjetja pa malo manj. Zaposlovanje žensk so narekovali politični cilji in ne ekonomske potrebe. Politične organizacije so ženske prepričevale o nujnosti zaposlitve, podjetja pa so jih odklanjale. Z uvedbo delavskega samoupravljanja v začetku 50-ih let je veliko žensk izgubilo službo, saj so na njihova mesta raje zaposlili moške ali pa so bile nezadostno izobražene. Politični voditelji so svoj odnos do ženskega dela prilagodili gospodarskim razmeram; zaposlovanje »za vsako ceno« ni bilo več priporočljivo, ženskam bi bilo potrebno le zagotoviti pravico do dela.²⁶

2.4.3 Tranzicija Slovenije iz socialističnega v liberalno-demokratski sistem

Tranzicija pomeni dejanje, proces ali stopnjo v spreminjanju enega stanja, oblike dejavnosti v drugo/prehodno stanje. Pod pojmom politična tranzicija razumemo obdobje prehoda iz socialističnega v liberalno-demokratski sistem. Gospodarska tranzicija je prehod iz centralno-planskega sistema v socialno-tržni sistem, v slovenskem primeru je šlo za prehod iz plansko-tržnega v socialno-tržni sistem.²⁷

V jugoslovanskem gospodarstvu so socializem narekovale birokratske in ne tržne odločitve, zato ta ni prinesel zelenih rezultatov. Glavna slabost socialističnih držav v 80-ih letih so bile velike stopnje inflacije. Namesto trga je deloval plan odsotnosti privatne lastnine in izjemno močna vloga države (politike) v gospodarstvu. Gospodarska kriza v vseh socialističnih državah se je začela v 70-ih letih s podražitvijo surovin na svetovnih trgih, zlasti po dveh naftnih krizah. Problem so predstavljali tudi zelo visoki javni dolgovi, ki so se z leti višali. Razvijanje družbenega in gospodarskega modela t. i. samoupravnega socializma je bil vzrok za dvajsetletno krizo v Jugoslaviji. Samoupravni socializem je zagovarjal ideje o samozadostnosti in neodvisnosti socialističnih gospodarstev. Zaradi samozadostnosti je postal nekonkurenčen in neživljenjski, z birokratizacijo pa je izgubil moč obnavljanja. Sistem je razpadel zaradi notranje entropije.

Socialistična gospodarstva so bila nagnjena k izolaciji od kapitalističnega okolja, zato so bile neposredne tuje investicije kapitalističnih podjetij ali neposreden uvoz kapitala iz kapitalističnih gospodarstev prepovedani. Edini način financiranja zunanjtrgovinskega primanjkljaja je bilo zadolževanje v tujini.

²⁶Celotno besedilo o položaju žensk je povzeto po Jeraj, 2005.

²⁷[http://www.sistory.si/hta/tranzicija/index-vpni.php?d=tranzicija-\(pojasnitev-pojma\).html](http://www.sistory.si/hta/tranzicija/index-vpni.php?d=tranzicija-(pojasnitev-pojma).html), dostopno 28.1. 2017.

Tako je SFRJ po podatkih Svetovne banke iz leta 1986 sodila med 17 najbolj zadolženih držav na svetu. Gospodarske težave so še okrepile nacionalna trenja in država je začela propadati.

Leta 1991 je Slovenija z deklaracijo o neodvisnosti postala samostojna in neodvisna država.

V primerjavi z ostalimi bivšimi jugoslovanskimi republikami in ostalimi socialističnimi državami je imela učinkovitejšo gospodarsko strukturo ter bila je najbolj vpeta v mednarodne gospodarske tokove. Kljub stabilnim poslovnim vezem s tujimi partnerji, relativno poceni delovni sili, dobri ravni znanja, usposobljenosti in delovnih navad menedžerskega kadra in drugih zaposlenih se je Slovenija kot najrazvitejša jugoslovanska republika znašla na robu bankrota. Osamosvojitve Slovenije je povzročila mnogo slabosti, kot so izguba jugoslovanskega trga, ki je vplivala na zmanjšanje BDP oz. prekinjene transportne in ostale infrastrukturne komunikacije; zaplemba premoženj slovenskih podjetij v Srbiji; ker je usahnilo povpraševanje, se je v krizi znašla predelovalna industrija; izguba vezi, ki jih je slovensko gospodarstvo imelo s tujino prek jugoslovanskih institucij; zmanjšanje slovenskega trga na obseg, ki je za tuja vlaganja nezanimiv; spremenjeno obravnavanje Slovenije s strani mednarodnih institucij; povečani stroški zaradi vzpostavitve lastnega gospodarskega sistema in institucij. Osamosvojitve je prinesla tudi prednosti, in sicer možnost hitrejše vzpostavitve normalnega gospodarskega sistema, konsistentne ekonomske politike, normalnih kapitalskih tokov; boljše izrabe geografskega položaja; izsiljeno prilagajanje evropskim normam; prekinitev vzdrževanja zvezne države.

Ob osamosvojitvi si je Slovenija postavila cilj postati demokratična, pravna in socialna država z odprtim tržnim gospodarstvom. Prišlo je do reform na vseh področjih, bistvena ovira reformnih procesov v primerjavi z ostalimi socialističnimi državami je bila, da je prehod potekal vzporedno z osamosvojitvenim procesom in oblikovanjem lastne države. Slovenija je od Jugoslavije podedovala precejšnja makroekonomska neravnovesja. Sprejet je bil nov politični sistem in kapitalistični način gospodarjenja.

Do leta 1993 je Slovenija preživljala težko obdobje vzpostavljanja države. Leta 1993 se je pričelo oživljanje slovenskega gospodarstva, ki je izhajalo predvsem iz hitre rasti domačih dohodkov, domače porabe in izvoznega povpraševanja. Takrat je Slovenija prvič po osamosvojitvi beležila pozitivno gospodarsko rast. Po letu 1993 so podjetja že delno nadomestila jugoslovanske trge z zahodnoevropskimi, povečali so se izvoz, investicije in potrošnja ter tudi inflacija je padla. K relativno visoki stopnji gospodarski rasti so prispevali dobro izpeljane strukturne reforme, mir v državi, geografska oddaljenost od držav zahodne Evrope, odpiranje tržišča in usmeritev na svetovne trge ter učinkovit šolski sistem. Leta 1994 je bila gospodarska rast med najhitrejšimi v Evropi. Po letu 1994 je prišlo do pešanja evropske konjunktura in začele so se kazati domače slabosti. Rast BDP je dve leti zapored upadala. V letu 1997 je Slovenija znova dosegala skromno povečanje stopnje gospodarske rasti; v tem času govorimo o obdobju umirjene rasti oz. obdobje stabilizacije gospodarske rasti. Sledi obdobje velikega povpraševanja, ki ga je sprva spodbudila uvedba davka na dodano vrednost, kasneje pa še izjemna rast tujih trgov. Do leta 2001 je stopnja upadala. Na nižje stopnje rasti so vplivale negotovo ekonomske razmere v svetovnem merilu, predvsem zmanjšanje gospodarske rasti na Zahodu. V letu 2002 je ponovno prišlo do gospodarske rasti, ki je bila posledica povečanja domačega investiranja in povečanje neto izvoza.

Do leta 2004 je gospodarska rast ponovno narasla. Tako je Slovenija uspešno obnovila izgubljene trge. Dosegla je višjo gospodarsko rast, k temu pa sodi tudi zniževanje inflacije.²⁸

2.5 Kapitalizem, svobodni trg in demokracija

2.5.1 Kapitalizem

Kapitalizem je gospodarsko-družbena ureditev, v kateri so proizvodjalna sredstva v privatni lasti.²⁹ Po analizah ekonomista Bruna Amabla je v središču svetovnega sistema pet različnih vrst kapitalizma: liberalni tržni kapitalizem ali "anglosaksonski" tip, celinski evropski kapitalizem, sredozemski kapitalizem, azijski kapitalizem, socialdemokratski kapitalizem ali "skandinavski" tip. Kapitalizem razlikuje po tem, kako se v njih oblikuje pet odločilnih družbeno-ekonomskih struktur. Te različne področne razsežnosti se na različne načine povezujejo v splošno družbeno-ekonomsko strukturo, ki ima pri vsaki vrsti kapitalizma svojo logiko. Posebna področja so: ureditev in delovanje trga proizvodov, ureditev trga delovne sile in mezdnih odnosov, organizacija finančnega posredovanja in način upravljanja podjetij, ureditev socialnega varstva, izobraževalni sistem.

³⁰Za liberalni tržni kapitalizem sta značilna vodilna vloga finančnih trgov in upravljanje podjetij, pri katerem so glavni in edini cilj koristi delničarjev, torej nadpovprečno visoki profiti.

Trg proizvodov je ne reguliran, podjetja so pod neposrednim udarom tržnih gibanj, ki jih ne morejo kompenzirati s politiko cen in morajo zato prilagajati količino proizvodov položaju na trgu ter variabilizirati produkcijske stroške.

Slika 9: Karikatura liberalnega kapitalizma

To najpreprosteje dosežejo s fleksibilnostjo zaposlovanja. Trg delovne sile je v liberalnem kapitalizmu dereguliran, delavke in delavci so slabo zavarovani, pravic iz dela je le malo ali jih sploh ni. Ni systemskega socialnega varstva, socialna varnost je odvisna od individualnega bogastva. Izobraževalni sistem je konkurenčen in ni standardiziran.

Socialdemokratski kapitalizem je nasprotje tržnega liberalnega kapitalizma: reguliran trg proizvodov, urejen trg delovne sile, finančni sistem temelji na bankah in ne na borzi, socialno varstvo je univerzalno, izobraževalni sistem je javen. Celinski evropski kapitalizem je nekoliko manj solidna različica socialdemokratskega sistema.

Naš socializem je imel veliko skupnih značilnosti s socialdemokratskim modelom. Tudi takratna družbena struktura je bila blizu socialdemokratski: majhne neenakosti, trdna socialna varnost, kakovostni javni sistemi v zdravstvu in izobraževanju, vendar je socializem varoval

²⁸Besedilo o tranziciji je povzeto po Štangelj, 2006.

²⁹<http://bos.zrc-sazu.si/cgi/neva.exe?name=ssbsj&tch=14&expression=zs%3D25576>, dostopno 28. 1. 2017.

³⁰Slika 9 <http://static.boredpanda.com/blog/wp-content/uploads/2015/08/modern-world-caricature-illustrations-steve-cutts-14.jpg>, dostopno 2. 3. 2017.

zlasti zaposlitev - kar je bolj značilnost sredozemskega kapitalizma, ne pa toliko socialdemokratskega modela, kjer je varstvo zaposlitve le zmerno.

Tudi vse bolj konfliktni odnosi med zaposlenimi in vodstvom nas po odpravi "samoupravljanja" (kontinentalna značilnost) približujejo sredozemskemu kapitalizmu.³¹

2.5.2 Svobodni trg

V političnem smislu ideja svobodnega trga pomeni zakone brez ali zelo malo carin za podjetja, brez subvencij za kmetijstvo in brez rasizma, prav tako pa, da uspešni poslovneži ne bodo predmet posebnih davkov oziroma zaplembe njihove lastnine.³²

Svobodni trg je kratek pojem, s katerim označimo izmenjave, ki se odvijajo v družbi. Vsaka izmenjava je prostovoljen sporazum med dvema osebam ali med skupinama oseb, ki ju zastopata agenta. Dva posameznika ali agenta si izmenjata dve ekonomski dobrini, oprijemljiv proizvod ali neoprijemljive storitve. Oba udeležena pričakujeta dobiček od izmenjave. Dva faktorja določata pogoje sporazuma; kako vsak udeleženec ceni dobrino in veščine pogajanja vsakega udeleženca. Te pogoje izmenjave imenujemo »cene«, ki so odvisne od tega, koliko podobnih ali enakih dobrin je ponujenih na trgu in kako kupec vrednoti te dobrine, torej od interakcije med njihovo zalogo in povpraševanjem po njih. Cena dobrine se potemtakem prilagaja povpraševanju na trgu. Če je na trgu veliko povpraševanja za dobrino, ji cena naraste, in če je manj povpraševanja, cena pade.

Svobodni trg in svobodni denarni sistem omogočata ponudbo dobrin s celotnega sveta. Investicije in varčevanje lahko razvijeta kapitalne dobrine in povečata produktivnost in plačo delavcev ter zvišata življenjski standard. Prost konkurenčni trg prav tako nagraduje in stimulira tehnološke inovativnosti, ki omogočajo inovatorju, da prej poteši potrošnikove želje na nov in kreativen način.

V vsaki družbi je vlada edini zakonit sistem prisile. Davki so prisiljena izmenjava, večji kot so davki na produkcijo, večja je možnost, da bo ekonomska rast padla. Ostale oblike vladine prisile (npr. nadzor ali omejitev cen, ki prepreči novim konkurentom, da vstopijo na trg) ovirajo in hromijo tržne izmenjave, medtem ko lahko ostale olajšajo prostovoljne izmenjave.³³

2.5.3 Demokracija

Beseda demokracija izvira iz starogrške besede demokratia, ki je sestavljena iz dveh besed: demos, kar pomeni ljudstvo, in kratein, kar pomeni vladati; pomeni vladavina ljudstva. Kadar govorimo o demokraciji, nam vladavina pomeni predvsem to, da o nekaterih najpomembnejših družbenih zadevah sprejema odločitve bodisi celotno ljudstvo ali pa določeni posamezniki, ki jih je izbrala oz. izvolila večina ljudstva.

³¹Besedilo o kapitalizmu je povzeto po <http://www.mladina.si/103432/kaksen-kapitalizem/>, dostopno 1. 3. 2017.

³²Povzeto po Steinbacher, Steinbacher in Steinbacher, 2009.

³³Besedilo o svobodne trgu je povzeto po <http://www.econlib.org/library/Enc/FreeMarket.html>, dostopno 1. 3. 2017.

³⁴Demokracija je tesno povezana z naukom o družbeni pogodbi. Družbena pogodba pomeni medsebojni dogovor vseh članov družbe o tem, kako si bodo miroljubno in čim bolj pravično organizirali skupno življenje. Po nauku o družbeni pogodbi se morajo dogovoriti, da bodo drug drugemu priznavali, da so med seboj enakopravni, se pravi enako svobodni. To pomeni, da drug drugemu priznavajo nekatere temeljne pravice: pravico do življenja, do lastnine, svobodnega mišljenja ipd. Vsak ima enake pravice in ne sme kršiti pravice drugega. Prav tako je potrebno določiti tudi določeno osebo ali skupino ljudi, ki bodo imeli oblast, se pravi moč, da preprečijo kršitve te pogodbe in kaznujejo tiste, ki so jo že prekršili. Družbena pogodba je pomembna, saj nas opozarja na velik pomen človeka kot posameznika in na njegove temeljne človekove pravice in je po tej zamisli tudi temelj demokracije. V demokraciji lahko vsak posameznik s svojim mnenjem in glasom na volitvah vpliva na to, kdo bo vodil državo oz. družbo. Državna ali družbena ureditev se v demokraciji gradi od spodaj navzgor, kar pomeni od ljudstva nasproti vladarju, saj oblast izvira od ljudi.

Slika 10: Demokracija

Demokracija je predvsem politični pojav, demokratična politika pa je tista politika, ki k vodenju in urejanju države pritegne celotno ljudstvo. Demokratični politični sistem je celota vsega tistega, kar omogoča državljanom, da sodelujejo na volitvah in pri odločanju o nekaterih drugih pomembnejših političnih državnih vprašanjih. To imenujemo politična participacija oz. politična udeležba. Prav tako tak sistem preprečuje politikom, ki so na oblasti, da bi oblast izvajali neomejeno ali da bi jo izvajali zgolj v lastno korist ali v korist manjših skupin. V tem primeru gre za omejevanje oblasti.

Ločimo tudi neposredno in posredno demokracijo. Neposredna demokracija je način odločanja v demokratični družbi in državi, kjer ljudje oz. državljani o določenih družbenih vprašanjih odločajo sami (npr. referendum). Posredna demokracija je način odločanja v demokratični državi in družbi, kjer ljudje na splošnih volitvah v državi izvolijo svoje predstavnike (poslance) v parlamentu. Poslanci pa nato kot politiki v imenu vseh ljudi odločajo o mnogih drugih najpomembnejših družbenih zadevah.³⁵

³⁴Slika 10 <https://tctechcrunch2011.files.wordpress.com/2014/07/democracy.jpg?w=738>, dostopno 2. 3. 2107.

³⁵Besedilo o demokraciji je povzeto po Cerar, 2012.

3 Empirični del

Kot empirični del naloge sva z metodo spraševanja med celjskimi maturanti preverili pogled na socializem. S pomočjo ankete sva tako preverili 5 hipotez, ki sva si jih zadali v povezavi z odnosom celjskim maturantom do socializma. S pomočjo intervjuja pa sva preverili mnenje profesorice strokovne srednje šole in gimnazije do rezultatov ankete in obravnave socializma pri pouku.

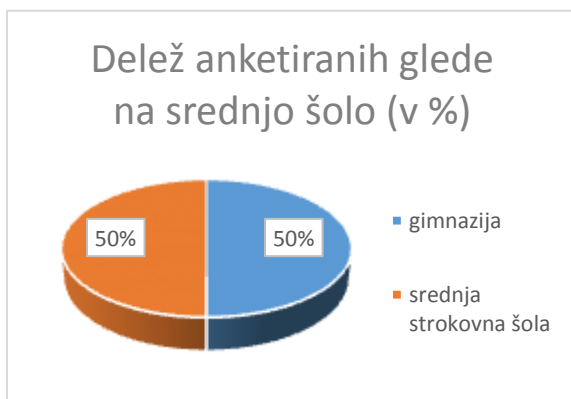
3.1 Analiza anket

Anketirali sva 100 maturantov iz celjskih strokovnih srednjih šol in 100 maturantov celjskih gimnazij.

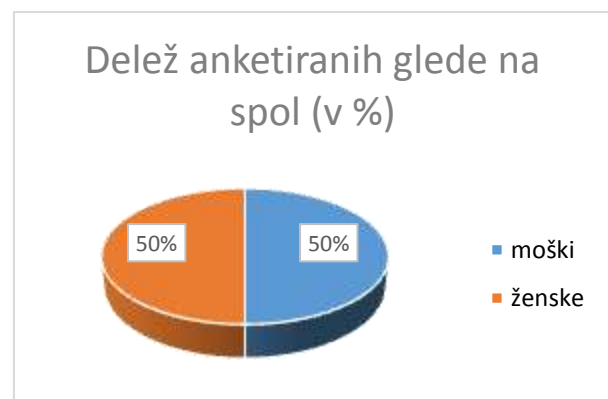
Z anketo sva dobili vpogled v odnos celjskih maturantov do socializma. V anketo sva vključili trinajstih vprašanj, 9 zaprtega tipa ter 4 kombiniranega tipa. 100 anket sva enakomerno po spolu razdelili gimnazijcem I. gimnazije v Celju, Gimnazije Celje Center in Gimnazije Lava, 100 anket pa sva prav tako enakomerno glede na spol razdelili maturantom srednjih strokovnih šol, in sicer maturantom Srednje zdravstvene šole, Srednje strojne in kemijske šole ter Srednje šole za strojništvo, mehatroniko in medije.

Vprašanja ankete so se nanašala na mnenja maturantov do socializma, obravnave socializma pri pouku in mnenja do socializma v primerjavi s kapitalizmom.

Spol in srednja šola

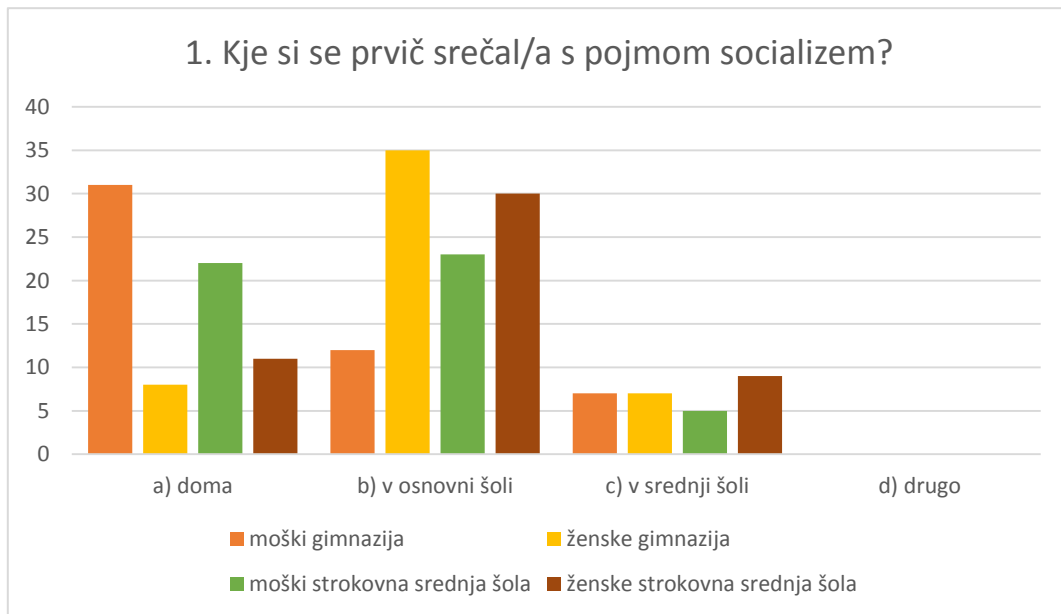
Graf 1: Srednja šola

Graf 2: Spol

V raziskavi je sodelovalo 200 maturantov, in sicer 100 maturantov strokovnih šol in 100 maturantov gimnazij, od tega 100 žensk in 100 moških.

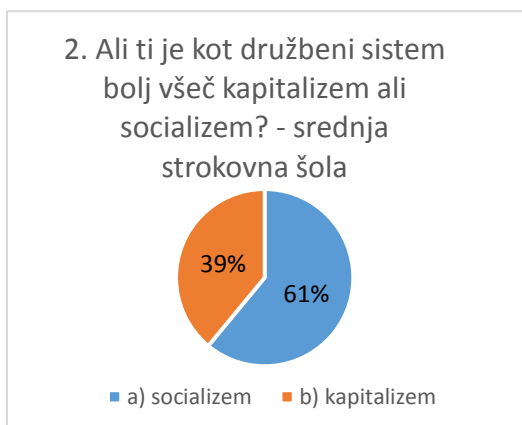
1. Seznanitev s pojmom socializem

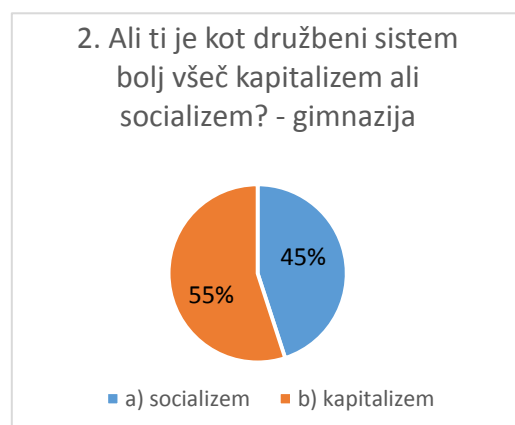
Graf 3: Seznanitev s socializmom

39 % gimnazijcev se je s pojmom socializem srečalo že doma, 47 % v osnovni šoli, 14 % pa v srednji šoli, medtem ko se je 33 % maturantov strokovnih srednjih šol prvič srečalo s pojmom socializem doma, 53 % v osnovni šoli in 14 % v srednji šoli. Največ žensk (65 %) se je s pojmom socializem srečalo v osnovni šoli, medtem ko se je največ moških (53 %) s tem pojmom srečalo doma, 35 % pa v osnovni šoli. Samo 19 % žensk se je prvič srečalo s pojmom doma, 16 % pa jih je bilo seznanjenih s pojmom socializem šele v srednji šoli, medtem ko je ta odstotek pri moških nekoliko nižji (17 %).

2. Kapitalizem ali socializem

Graf 4: Kapitalizem ali socializem? – gimnazija

Graf 5: Kapitalizem ali socializem? – strokovna šola

Največ maturantov srednjih strokovnih šol (61 %) se je opredelilo za socializem, medtem ko se je največ dijakov gimnazij (55 %) opredelilo za kapitalizem.

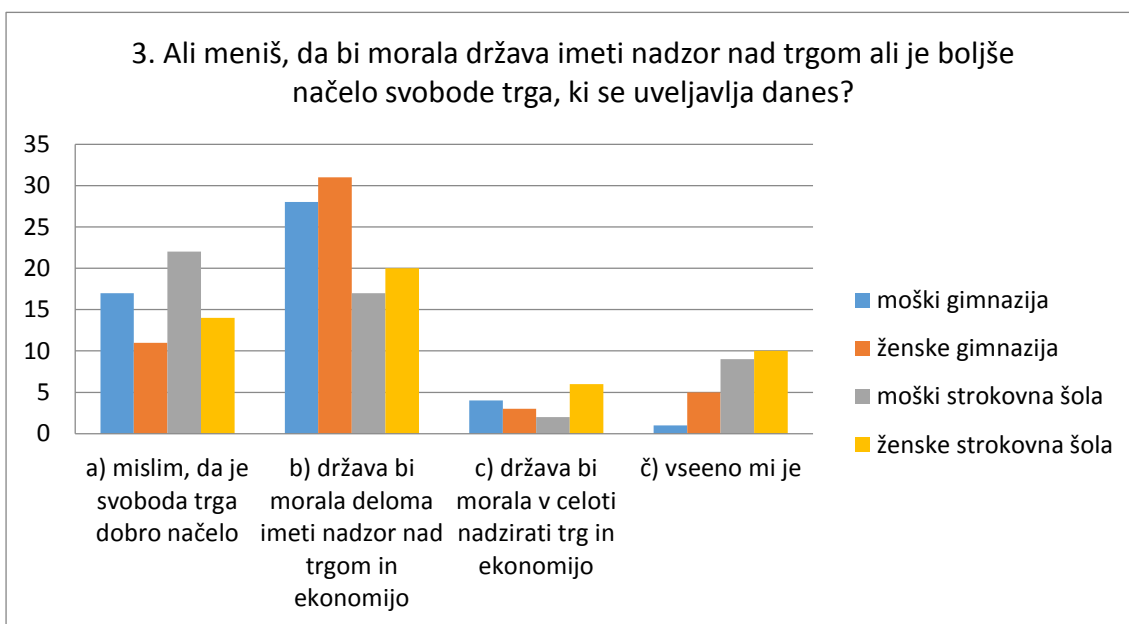
Graf 6: Kapitalizem ali socializem? - moški

Graf 7: Kapitalizem ali socializem? - ženske

Kot prikazuje grafikon, se je večina žensk (66 %) opredelila za socializem, medtem ko se je večina moških (60 %) opredelila za kapitalizem.

3. Nadzor države nad trgov

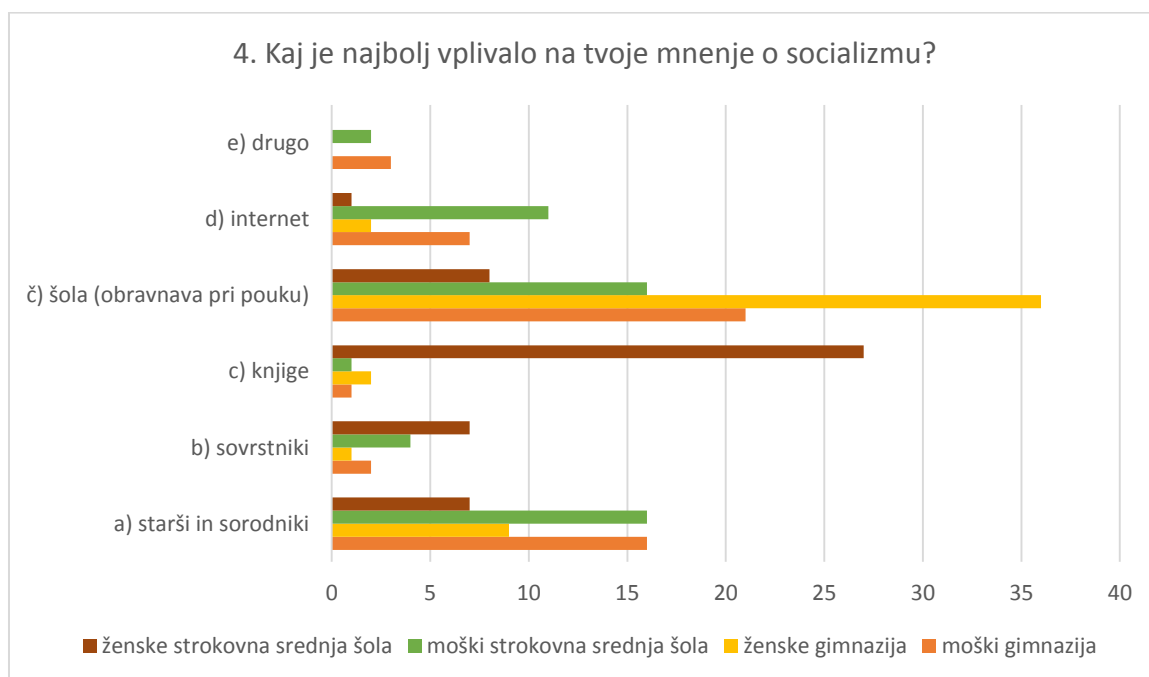

Graf 8: Nadzor države nad trgov

Največ gimnazijcev (59 %) je mnenja, da bi morala država deloma imeti nadzor nad trgov in ekonomijo, 28 % jih meni, da je svoboda trga dobro načelo, 7 % je mnenja, da bi država morala v celoti nadzirati trg in ekonomijo, le 6 % pa je vseeno. 37 % maturantov strokovnih srednjih šol meni, da bi morala imeti država deloma nadzor nad trgov in ekonomijo, da je svoboda trga dobro načelo jih meni 36 %, 8 % je mnenja, da bi morala imeti država v celoti nadzor nad trgov in ekonomijo, kar 19 % pa je odgovorilo, da jim je vseeno.

Največ moških (45 %) meni, da bi morala imeti država deloma nadzor nad trgom, prav tako meni večina žensk (51 %). Najmanj moških (6 %) meni, da bi morala država v celoti nadzirati trg in ekonomijo, prav tako je pri ženskah, le da znaša delež 5 %. Da je svoboda trga dobro načelo, meni 39 % moških in 25 % žensk. Da jim je vseeno, se je opredelilo 10 % moških in 15 % žensk.

4. Vpliv na mnenje o socializmu

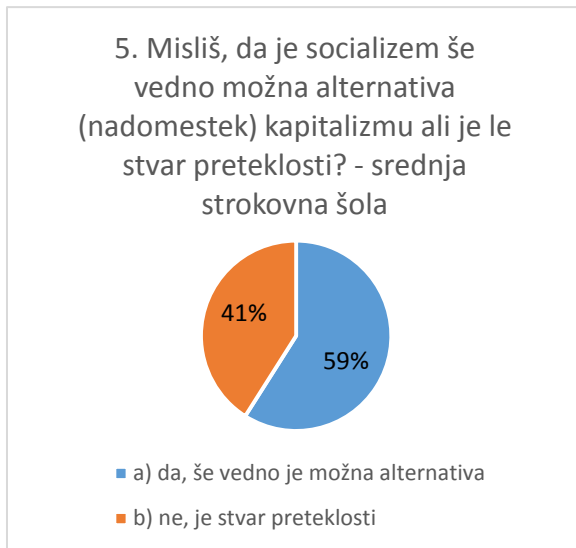

Graf 9: Vpliv na mnenje o socializmu

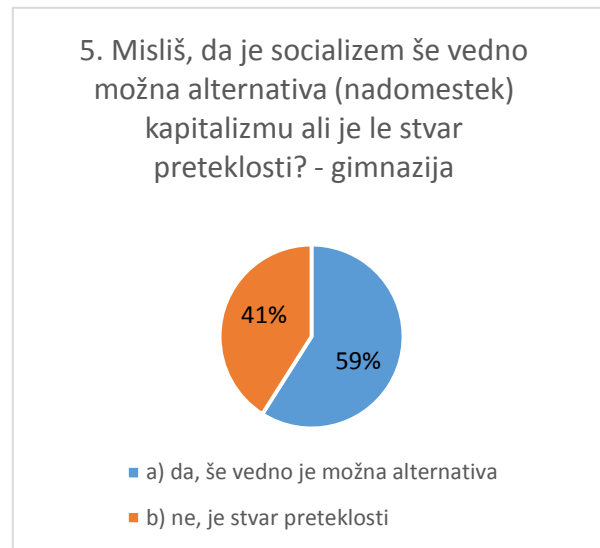
Največ anketiranih gimnazijcev (57 %) je navedlo, da je na njihovo mnenje o socializmu vplivala obravnava v šoli, sledi delež tistih, ki so navedli starše in sorodnike (25 %). 9 % gimnazijcev je odgovorilo, da je na njih najbolj vplival internet. Odgovori knjige, sovrstniki in drugo pa so dobili vsak po 3 %. 28 % maturantov strokovnih šol je navedlo, da so na njihovo mnenje o socializmu najbolj vplivale knjige, sledi delež tistih, ki so kot vpliv navedli obravnavo v šoli (24 %), 23 % je odgovorilo, da so na njihovo mnenje najbolj vplivali starši in sorodniki, 13 % je navedlo internet, 11 % je odgovorilo, da sovrstniki, 2 % anketiranih pa sta izbrala drugo.

Največ žensk (44 %) je kot glavni vpliv navedlo obravnavo pri pouku, 29 % je navedlo knjige, 16 % jih je odgovorilo, da so na njihovo mnenje najbolj vplivali starši in sorodniki, sledi delež tistih, ki so kot glavni vpliv navedle sovrstnike (8 %), najmanjši delež (3 %) jih je odgovorilo internet. Največ moških (37 %) je prav tako odgovorilo, da je na njihovo mnenje o socializmu najbolj vplivala šola, sledil je delež tistih, ki so kot glavni vpliv navedli starše in sorodnike (32 %), 18 % je odgovorilo internet, 6 % je navedlo kot glavni vpliv sovrstnike, 2 % knjige, 5 % pa je izbralo drugo.

5. Socializem kot še možna alternativa?

Graf 10: Socializem kot še možna alternativa? – strokovna šola

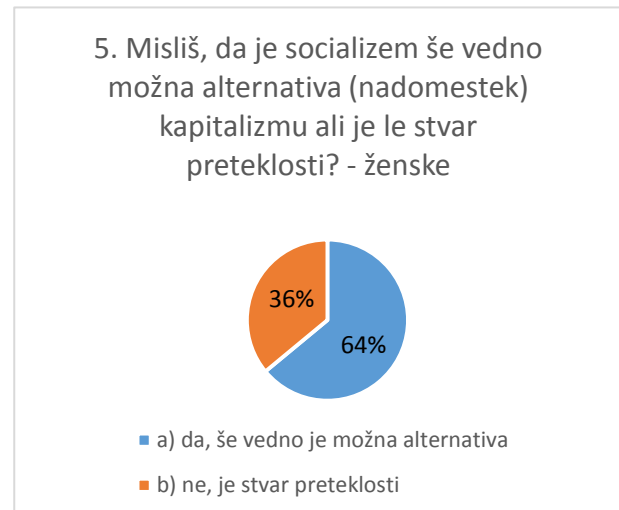

Graf 11: Socializem kot še možna alternativa? - gimnazija

Največji delež maturantov srednjih strokovnih šol (59 %) in gimnazij (59 %) meni, da je socializem še vedno možna alternativa kapitalizmu, 41 % maturantov srednjih strokovnih šol in 41 % anketiranih gimnazijcev pa je mnenja, da je socializem stvar preteklosti.

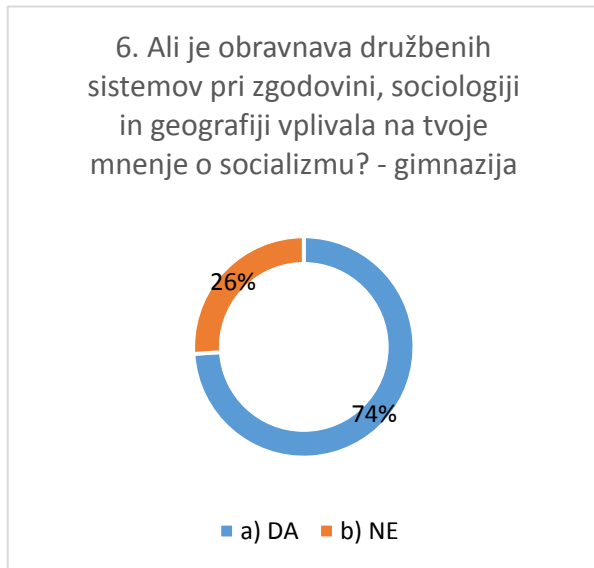
Graf 12: Socializem kot še možna alternativa? - moški

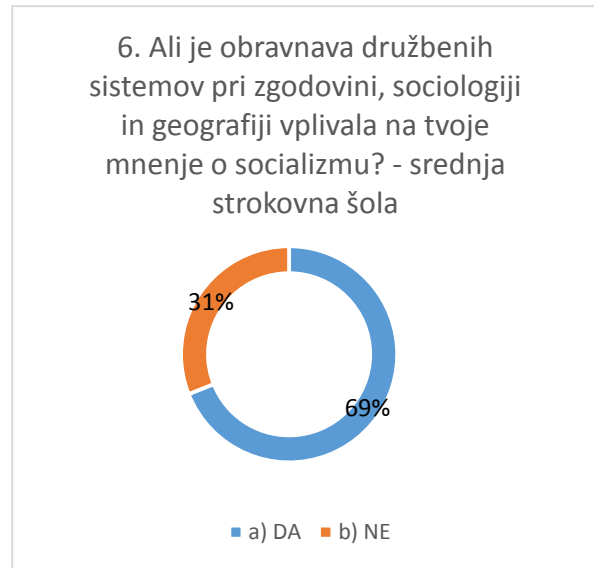
Graf 13: Socializem kot še možna alternativa? - ženske

Večina žensk (64 %) in večina moških (54 %) je mnenja, da je socializem še vedno možna alternativa kapitalizmu, medtem ko 46 % moških in 36 % žensk meni, da je socializem stvar preteklosti.

6. Vpliv obravnave pri pouku

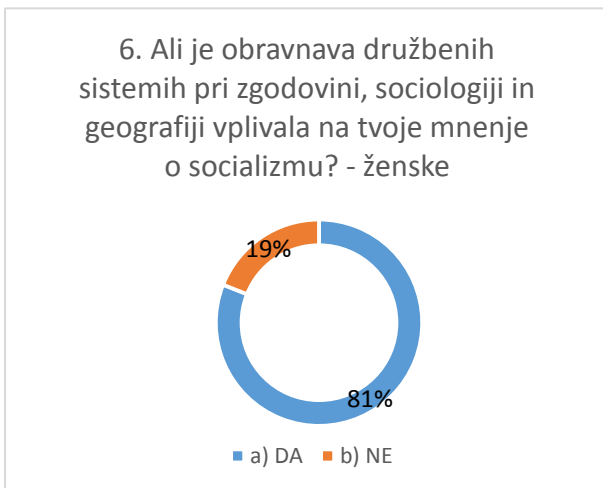

Graf 14: Vpliv obravnave pri pouku, gimnazija

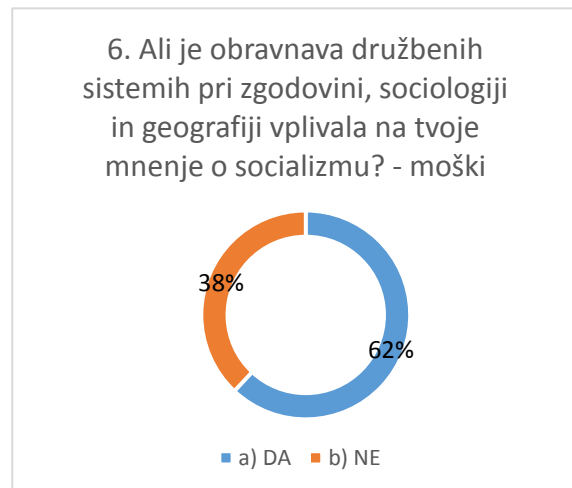

Graf 15: Vpliv obravnave pri pouku, strokovna šola

Večina anketiranih gimnazijcev (74 %) in maturantov strokovnih šol (69 %) meni, da je obravnava pri zgodovini, sociologiji in geografiji vplivala na njihovo mnenje o socializmu. 26 % gimnazijcev in 31 % maturantov strokovnih šol meni, da obravnava pri teh predmetih ni vplivala na njihovo mnenje.

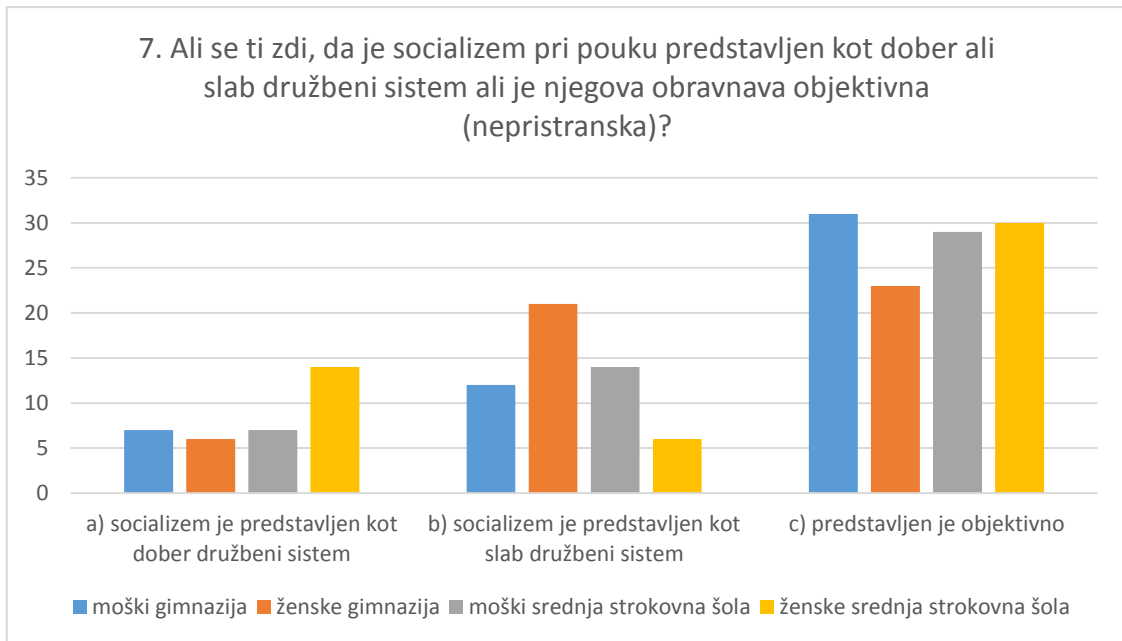
Graf 16: Vpliv obravnave pri pouku, ženske

Graf 17: Vpliv obravnave pri pouku, moški

Največji delež žensk (81 %) in moških (62 %) je odgovorilo, da je obravnava pri zgodovini, sociologiji in geografiji vplivala na njihovo mnenje o socializmu, manjši delež žensk (19 %) in moških (38 %) pa je odgovorilo, da na njihovo mnenje o socializmu obravnava pri teh predmetih ni vplivala.

7. Obravnava socializma

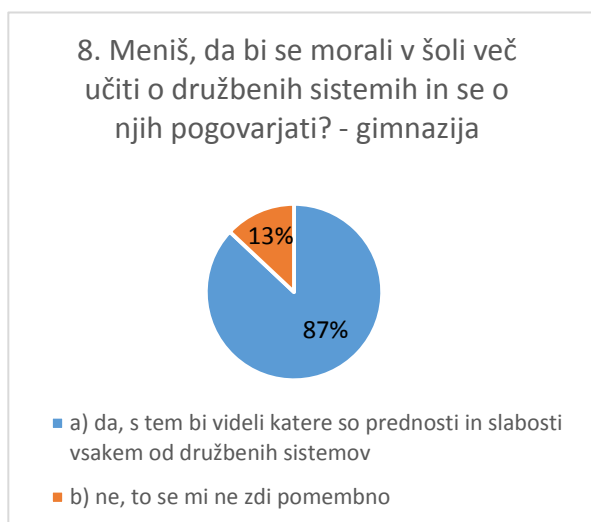

Graf 18: Obravnava socializma

Največ gimnazijcev (54 %) in maturantov strokovnih šol (59 %) je navedlo, da je obravnava socializma pri pouku objektivna. 33% anketiranih gimnazijcev in 20 % maturantov strokovnih šol je odgovorilo, da je socializem v šoli predstavljen kot slab družbeni sistem, 13 % gimnazijcev in 21 % anketiranih maturantov s strokovnih šol je navedlo, da se jim zdi, da je socializem pri pouku predstavljen kot dober družbeni sistem.

Večina moških (60 %) in večina žensk (53 %) je mnenja, da je socializem pri pouku predstavljen objektivno, sledi jim delež tistih, ki menijo, da je socializem predstavljen kot slab družbeni sistem, in sicer 27 % žensk in 26 % moških. Najmanj anketiranih moških (14 %) in žensk (20 %) je mnenja, da je socializem predstavljen kot dober družbeni sistem.

8. Pogovarjanje o družbenih sistemih pri pouku

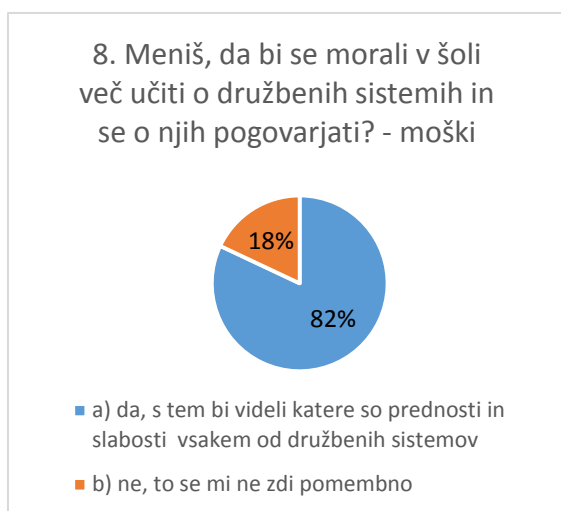

Graf 19: Pogovarjanje o družbenih sistemih pri pouku, gimnazija

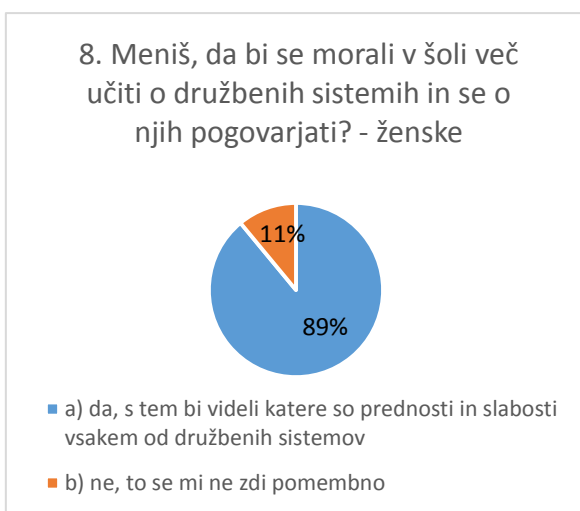

Graf 20: Pogovarjanje o družbenih pri pouku, strokovna šola

Večina maturantov srednjih strokovnih šol (84 %) in gimnazij (87 %) je mnenja, da bi se morali v šoli več pogovarjati o družbenih sistemih, saj bi s tem videli, katere so prednosti in slabosti v vsakem od družbenih sistemov. Manjši delež gimnazijcev (13 %) in maturantov srednjih strokovnih šol (16 %) je mnenja, da to ni pomembno.

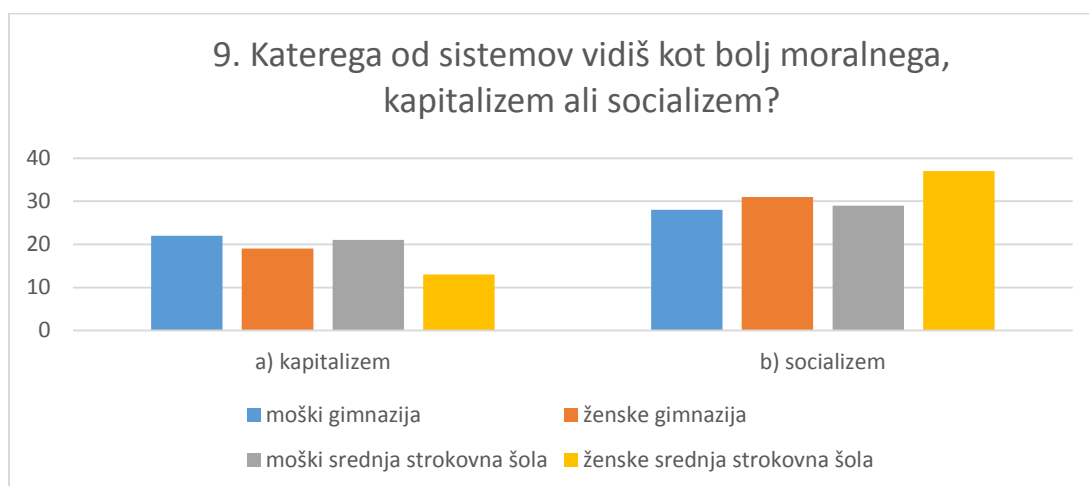
Graf 21: Pogovarjanje o družbenih sistemih pri pouku

Graf 22: Pogovarjanje o družbenih sistemih pri pouku

Največji delež moških (82 %) in žensk (89 %) meni, da bi se morali pri pouku več učiti in pogovarjati o družbenih sistemih, saj bi s tem videli katere so prednosti in slabosti v vsakem od družbenih sistemov. Manjši je delež tistih anketiranih moških (18 %) in žensk (11 %), ki so odgovorili, da se jim ne zdi pomembno, da bi se v šoli več učili in se pogovarjali o družbenih sistemih.

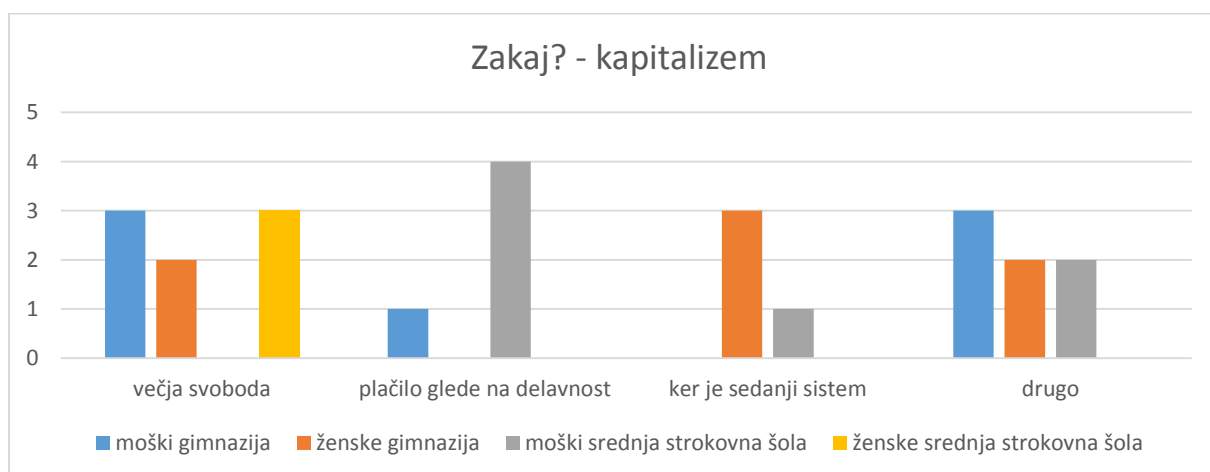
9. Je bolj moralen kapitalizem ali socializem? Zakaj?

Graf 23: Je bolj moralen kapitalizem ali socializem?

Večina anketiranih gimnazijcev (59 %) in maturantov srednjih strokovnih šol (66 %) je mnenja, da je socializem bolj moralen sistem od kapitalizma. Manjši delež gimnazijcev (41 %) in maturantov srednjih strokovnih šol (34 %) meni, da je kapitalizem bolj moralen sistem od socializma.

Večina žensk (68 %) in moških (57 %) je mnenja, da je socializem bolj moralen sistem od kapitalizma. Manjši delež žensk (32 %) in moških (43 %) meni, da je kapitalizem bolj moralen sistem od socializma.

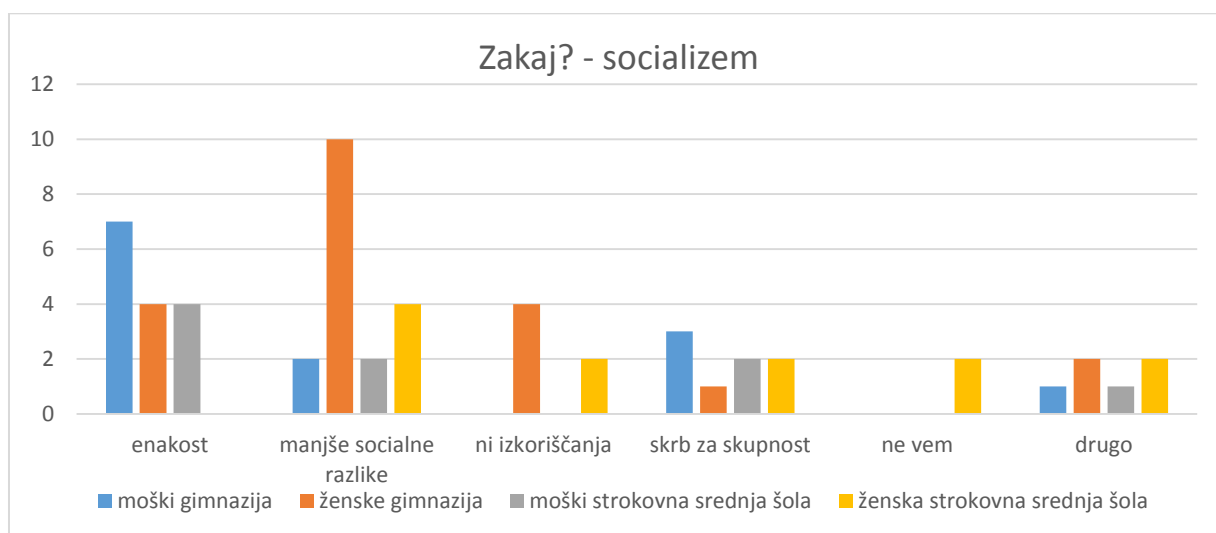

Graf 24: Zakaj je bolj moralen kapitalizem?

Od anketiranih gimnazijcev, ki so se pri devetem vprašanju opredelili za socializem, je na vprašanje zakaj odgovorilo le 23,7 %. Največ je kot razlago navedlo večjo svobodo. Med drugimi odgovori so gimnazijci podali: manj korupcije, ker je kapitalizem stimulativen in ker je socializem predstavljen kruto. Gimnazijke so pod druge odgovore navedle: ker imajo ljudje večjo moč in ker vsi dobijo enako. Od anketiranih maturantov strokovnih srednjih šol, ki so se pri devetem vprašanju opredelili za socializem, je na vprašanje zakaj odgovorilo 29,4 %. Največ je kot razlago navedlo plačilo glede na delavnost.

Med drugimi odgovori so moški maturantje srednjih šol navedli odgovore: ker omogoča zasebno lastnino in ker kapitalizem loči med tistimi, ki so vredni, da živijo, in med tistimi, ki so na svetu samo zato, da pač so.

Od žensk, ki so se opredelile za kapitalizem, je na vprašanje zakaj odgovorilo 31 % anketiranih. Najpogostejši razlog je bil večja svoboda. Veliko gimnazijk je kot razlog podalo, ker je kapitalizem sedanji sistem. Od moških, ki so se opredelili za kapitalizem, je na vprašanje zakaj odgovorilo 32,5 %. Med razlagami je prednjačilo plačilo glede na delavnost.

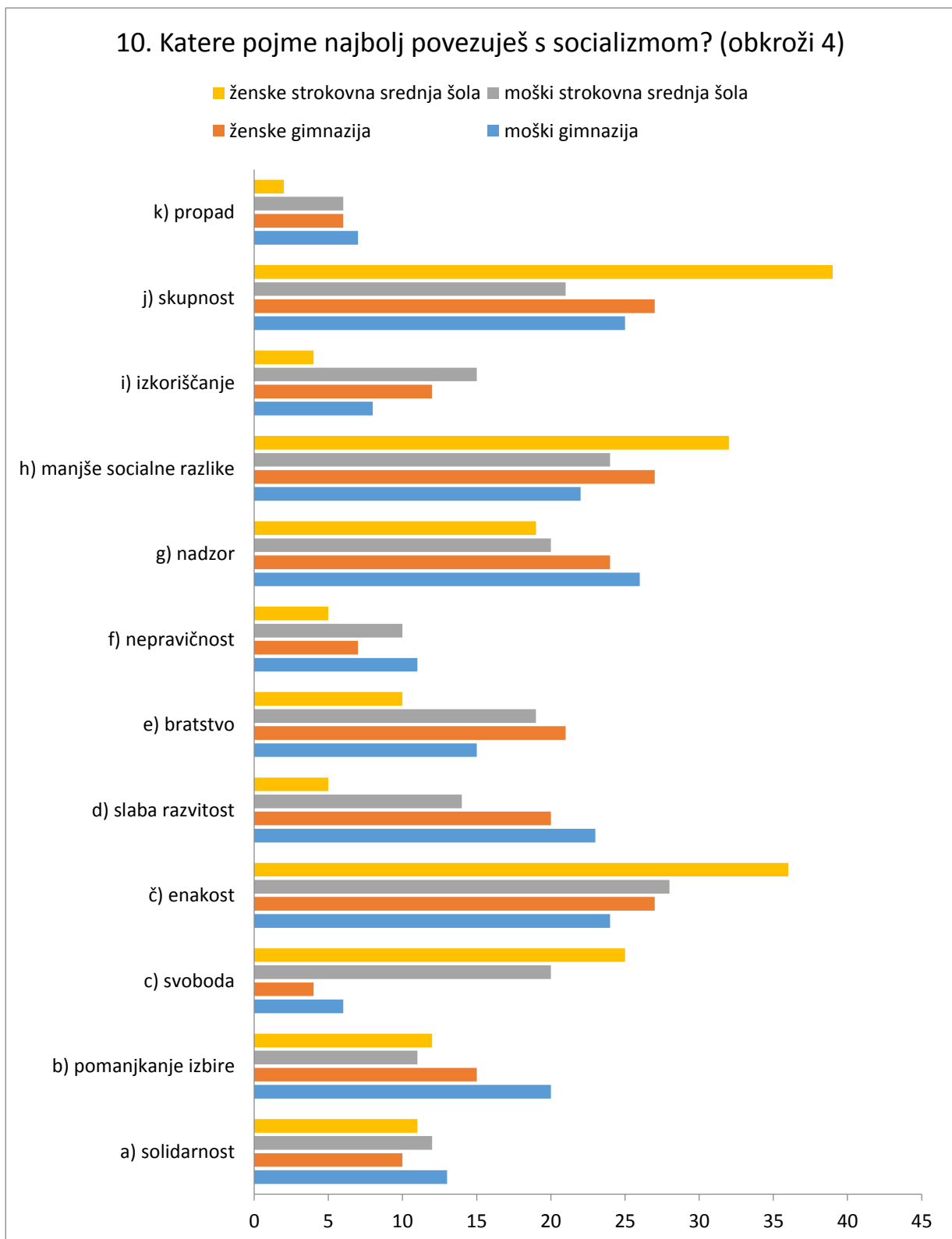

Graf 25: Zakaj je bolj moralen socializem?

Od anketiranih gimnazijcev, ki so se pri devetem vprašanju opredelili za socializem, je na vprašanje odgovorilo 57,6 %. Najpogostejši razlagi sta bili enakost in manjše socialne razlike. Gimnazijci so kot drug razlog navedli, ker je bolj radikalen, gimnazijke pa: zaradi načel in trg ni svoboden. Od anketiranih maturantov srednjih strokovnih šol, ki so se pri devetem vprašanju opredelili za socializem, jih je na vprašanje odgovorilo 31,8 %. Najpogostejša razlaga je bila manjše socialne razlike. Maturantje srednjih strokovnih šol so kot druge razlage navedli še, ker je kapitalizem nenadzorovan, maturantke pa: ker je brezplačno zdravstvo in ker je postavljena človeška pravica nad denarjem.

Od žensk, ki so se opredelile za socializem, jih je na to vprašanje odgovorilo 48,5 %. Med njimi je prednjačil razlog manjših socialnih razlik. Od moških, ki so se opredelili za socializem, je na to vprašanje odgovorilo 38,6 %. Najpogostejši razlog je bil enakost.

10. Pojmi, povezani s socializmom

Graf 26: Pojmi, povezani s socializmom

Pri tem vprašanju sva anketirance prosile, da naj obkrožijo 4 odgovore. Navedli bova najpogosteje in najmanj pogosto navedene odgovore.

Kot je razvidno iz grafikona, je največ maturantov gimnazij navedlo, da socializem povezujejo s skupnostjo, drugi najpogostejši odgovor je bil enakost, tretji nadzor, četrti pa manjše socialne razlike. Najmanj povezujejo socializem s svobodo. Pri maturantih strokovnih šol je bil najpogostejši odgovor enakost, sledi skupnost, manjše socialne razlike in nato svoboda. Najmanj jih povezuje socializem s propadom.

Največ žensk je izbralo skupnost, nato sledijo enakost, manjše socialne razlike in nadzor. Najmanj povezujejo socializem s propadom. Največ moških je izbralo enakost, sledijo skupnost, nadzor in manjše socialne razlike (ki jih je obkrožilo enako število anketiranih moških). Najmanj povezujejo socializem s propadom.

11. Združljivost demokracije in socializma

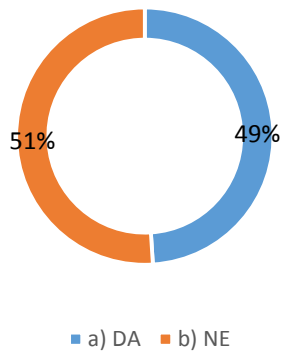
Graf 27: Združljivost demokracije in socializma

Na vprašanje o združljivosti socializma in demokracije je večina gimnazijcev (58 %) in maturantov strokovnih srednjih šol (59 %) odgovorilo, da menijo, da v teoriji da, v praksi pa ne, 24 % prvih in 23 % drugih je odgovorilo, da menijo, da sta pojma združljiva in da gre pravi socializem z roko v roki z demokracijo. 18 % maturantov gimnazij in 18 % maturantov srednjih strokovnih šol je odgovorilo, da menijo, da kot kaže zgodovina, socializem in demokracija nista združljiva.

Največ žensk (59 %) je odgovorilo, da sta demokracija in socializem v teoriji združljiva, v praksi pa ne, sledil je delež žensk, ki so navedle, da gre pravi socializem z roko v roki z demokracijo (24 %), nekoliko manjši pa je delež tistih, ki so odgovorile, da se jim socializem in demokracija, kot kaže zgodovina, ne zdita združljiva (17 %). Večina moških (58 %) je prav tako mnenja, da je socializem z demokracijo združljiv le v teoriji in ne tudi v praksi, manjši je delež tistih, ki so navedli, da gre pravi socializem z roko v roki z demokracijo (23 %), najmanj pa jih je odgovorilo, da menijo, da pojma nista združljiva (15 %).

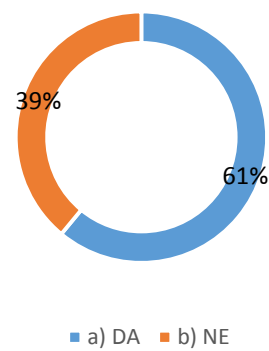
12. Demokratični socializem

12. Ali si že slišal/slišala za izraz demokratični socializem?
- gimnazija

Graf 28: Demokratični socializem, gimnazija

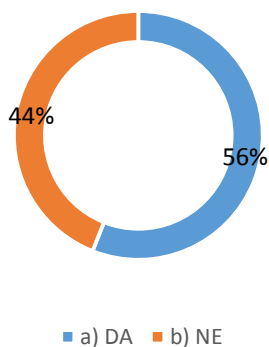
12. Ali si že slišal/slišala za izraz demokratični socializem?
- srednja strokovna šola

Graf 29: Demokratični socializem, strokovna šola

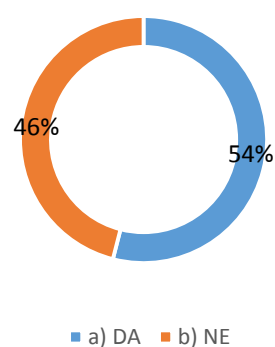
Kot prikazuje zgornji grafikon je za demokratični socializem že slišalo 61 % maturantov srednjih strokovnih šol ter 39% maturantov gimnazij, medtem ko zanj še ni slišalo 49 % prvih in 51 % drugih.

12. Ali si že slišal/slišala za izraz demokratični socializem?
- moški

Graf 30: Demokratični socializem, moški

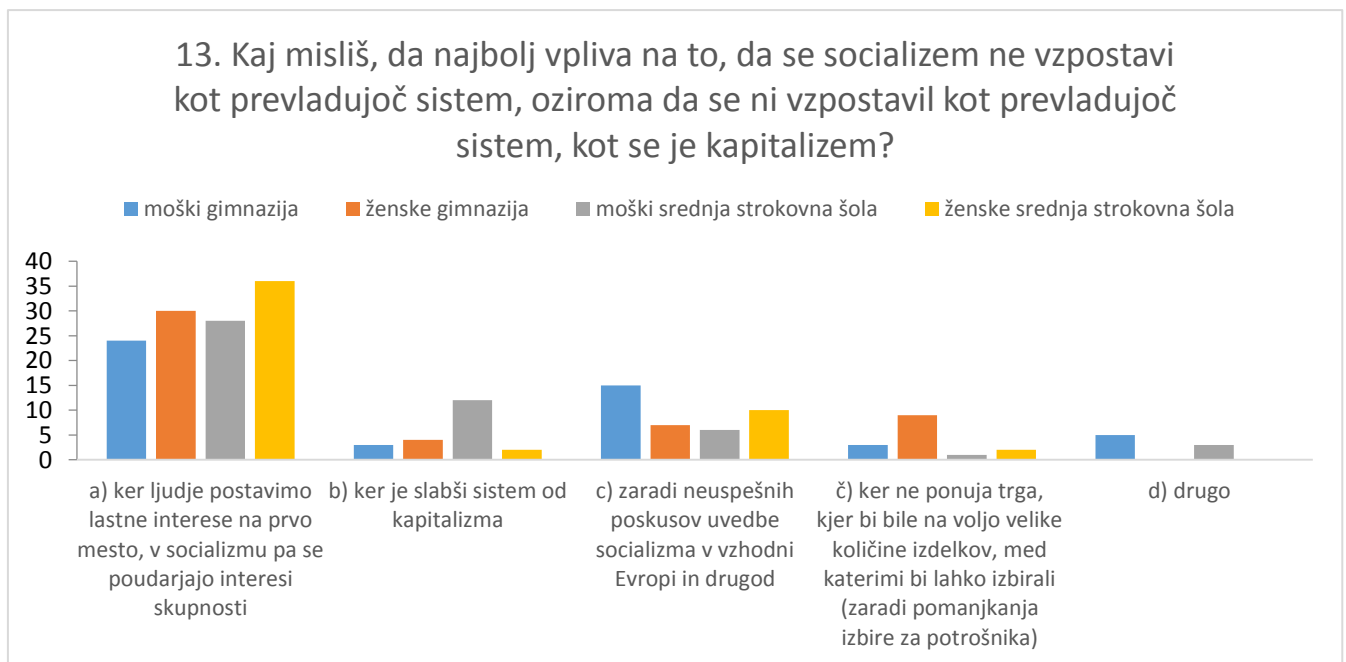
12. Ali si že slišal/slišala za izraz demokratični socializem?
- ženske

Graf 31: Demokratični socializem, ženske

Za demokratični socializem je že slišalo 54 % anketiranih žensk in 56 % moških, z izrazom pa ni seznanjeno 46 % žensk in 44 % moških.

13. Zakaj se socializem ni oz. se ne vzpostavi kot prevladujoč sistem?

Graf 32: Zakaj se socializem ni oz. se ne vzpostavi kot prevladujoč sistem?

Na zadnje vprašanje je večina maturantov gimnazij (54 %) kot tudi večina anketiranih srednjih strokovnih šol (64 %) odgovorila, da se socializem ni oziroma se ne vzpostavi kot prevladujoč družbeni sistem zato, ker ljudje postavimo lastne interese na prvo mesto, nekoliko manj prvih (22 %) in drugih (16 %) je kot razlog navedlo neuspele socialistične sisteme v vzhodni Evropi. 14 % maturantov srednjih strokovnih šol je kot razlog navedlo, da je socializem slabši sistem od kapitalizma, 12 % gimnazijcev pa pomanjkanje izbire za potrošnika. 7 % gimnazijcev je odgovorilo, je socializem slabši sistem od kapitalizma, 3 % maturantov srednjih strokovnih šol pa, da v socializmu ni tolikšne izbire za potrošnika. 5 % gimnazijcev je izbralo drugo, in sicer dva sta odgovorila, da sta v današnjem svetu preveč pomembna denar in dobiček, trije pa, da je socializem sistem diktatorjev in se zato ne bi mogel vzpostaviti kot prevladujoč sistem. Drugo so izbrali tudi trije maturantje srednje strokovne šole, razloga pa niso navedli.

Največ anketiranih žensk (66 %) in moških (52 %) je odgovorilo, da se socializem ni oziroma se ne vzpostavi kot prevladujoč družbeni sistem, ker ljudje postavimo lastne interese na prvo mesto, nekoliko manj prvih (17 %) in drugih (21 %), je kot razlog navedlo pomanjkanje izbire za potrošnika, 6 % pa znaša delež tistih, ki so izbrali odgovor, da je socializem slabši sistem od kapitalizma. 14 % moških je kot razlog navedlo, da je socializem slabši sistem od kapitalizma, 12 % pa pomanjkanje izbire za potrošnika. 8 % moških je izbralo drugo, in sicer dva sta odgovoril, da sta v današnjem svetu preveč pomembna denar in dobiček, trije, da je socializem sistem diktatorjev in se zato ne bi mogel vzpostaviti kot prevladujoč sistem, trije pa razloga niso navedli.

3.2 Intervju

V okviru najinega raziskovanja sva opravili nestrukturirani intervju z magistrico Tatjano Rozman, ki poučuje filozofijo in zgodovino na I. gimnaziji v Celju, in s profesorico Meto Selič Turnšek, ki poučuje sociologijo in zgodovino na srednjih strokovnih oddelkih Šolskega centra Celje. Z intervjujema sva želeli ugotoviti, kaj pri obravnavi socializma profesorji opazijo pri dijakih in koliko se slednji vključujejo in zanimajo za obravnavo. Z go. Selič Turnšek sva se pogovorili po tem, ko sva že izvedli analizo anket, tako da je sama nekatere najine rezultate lahko tudi komentirala.

3.2.1 Intervju z magistrico Tatjano Rozman

Kakšen odnos opazate, da imajo dijaki (maturantje) do socializma, ko pride do obravnave?

Težko imajo nek poseben odnos, ker ga niso doživeli, v učbeniku pa je ta snov čisto na koncu. Kolikor imajo torej informacij iz osnovne šole ali iz medijev, od staršev. Ne vem, če to obdobje prav posebej dobro poznajo.

Mislite torej, da na srednjo šolo ne pridejo s splošnim znanjem o socializmu?

Mislim, da ne, saj je to tudi v osnovni šoli obravnavano bolj proti koncu devetletke in takrat so druge stvari pomembnejše. Tiste teme, ki so postavljene v čas konca devetega razreda, sigurno ne morejo biti tako kvalitetno obdelane kot mogoče kakšne teme, ki so prej na vrsti.

Ali je predstavitev socializma, kakršna je prikazana v učbenikih, objektivna in ali menite, da obravnavanje socializma predvsem v okviru komunističnih sistemov, ki so se vzpostavili v 20. stoletju, vpliva na mnenja dijakov, da ti povezujejo socializem s totalitarizmom in zaostalostjo?

Mislim, da so učbeniki čisto korektno napisani, torej objektivno. Spet je odvisno od interpretacije učitelja, ampak socializem ni samo del teh tako imenovanih komunističnih sistemov po drugi svetovni vojni, je še druga opcija, torej evrokomunizem, ki je bil vezan na socialno demokracijo. Socialno demokratske stranke znotraj parlamentarnega okvira in tudi Švedska, kjer so bili socialdemokrati dolgo na oblasti, je neka pot skozi socializem in mogoče mi delamo preveč stereotipno s temi vsebinami, zato pa prihaja do nesporazumov in bolj ko gre za mlajšo zgodovino, več je ideoloških vsebin, vmešavanja v politiko, zato so te vsebine kakor koli so predstavljene vedno do neke mere pod vprašajem.

Eno od vprašanj, ki sva jih zastavili na anketah, je tudi: »Ali misliš, da sta socializem in demokracija združljiva?« Ali bi lahko bil ravno to, da obravnavamo socializem skoraj izključno v navezavi na sisteme v zahodni Evropi po drugi svetovni vojni razlog, da bi večina dijakov odgovorila da kakor kaže zgodovina ne, ali pa da v teoriji da, v praksi pa ne?

To je zanimivo vprašanje. Zgodovina ravno ne kaže na to. Ravno primer, ki sem ga prej omenila, kaže na združljivost socializma in demokracije. Bistvo socializma je solidarnost v družbi in skozi parlamentarni sistem lahko vzpostaviš neke razmere, ki ljudi hočeš nočeš prisilijo v solidarnost, tudi danes se gredo vsi dobrodelnost, ki je neka solidarnost, a zdi se mi, da je to bolj jemanje aspirina namesto pravega zdravila. Ublaži simptome, zdravi pa ne.

Mislite torej, da bi se morali bolj poglobiti oziroma obravnavati tudi ta drugi vidik socializma?

Da, bilo bi smiselno, glede na to, da je današnji skrajni liberalizem usmerjen izrazito k egoizmu posameznika, narcističnemu potrošniku in vsi pravzaprav iščejo neke rešitve.

Ali je potem tu naloga šole, da nas pri tem usmerja in nam stvari predstavi še na drugačen način?

Da, v veliki meri ja, pa tudi stvar konsenza šolske politike.

Ali mislite, da bi se lahko to sploh kdaj spremenilo? Tisti namreč, ki to določajo ne kažejo zanimanja za spremembo, prav tako pa se ne zdi, da bi se za to posebej zanimali dijaki, v sklopu šole, ki v veliki meri tekmujejo med sabo za ocene in uspeh, medtem ko se vrednote, kot je solidarnost, zanemarjajo, sama šola ima torej vpliv na to, da se v ospredje postavlja lastni interes.

Dijaki se bolj učijo za ocene kot zaradi same vsebine. Temu v filozofiji rečemo instrumentalni um - um kot sredstvo, da se prebiješ na pot do nekega cilja in da, se strinjam in sprejemem kritiko.

Učenci bi bolj razumeli družbene sisteme in njihove pluse in minuse, če bi se o njih več pogovarjali in debatirali v šoli. Mislite, da bi dijaki želeli, da bi različne družbene sisteme ter njihove pluse in minuse podrobneje obravnavali v šoli?

Da, ker mislim, da jih sociologija na primer zelo zanima. To so po svoje zelo sociološke teme in glede tega, kako deluje politični sistem, bi moralo absolutno biti bolj poudarjeno na gimnazijah, saj izobražujemo intelektualce, ki gonijo družbo naprej.

Prej ste dejali, da so učbeniki glede socializma napisani korektno. Kakšen pa mislite, da imajo vtis o socializmu dijaki, ko se konča obravnava, je objektivni?

Tu težko sodim. Učim tri četrte letnike. Trudim se, da bi dijaki dobili neko objektivno informacijo, a če bi želela to znanje bolj poglobiti, bi potrebovala več časa. To pa je problem, saj se izteče nekje tik pred maturo.

Na enem od svojih filozofskih predavanj ste dejali, da so mladi izredno pasivni. Še imate še vedno isto mnenje, ali na to vpliva šola in ali mislite, da v obstoječem družbenem sistemu preprosto ne vidijo alternative?

Da, še vedno sem tega mnenja. Glede alternative pa to ni le problem mladih, ampak cele družbe. Sama sem začela s poučevanjem predmeta samoupravljanje s temelji marksizma. To je bil definitivno ideološki predmet, a vanj so vključili ravno delovanje sistema.

Kot je pokazala kriza leta 2008, lahko nastopi tudi kriza kapitalizma. Ali mislite, da bi lahko tudi to vplivalo na zamajanje ideje o kapitalizmu kot sistemu brez alternative pri mladih?

Kapitalizem je ves čas na robu krize, tako funkcionira. To je strategija, ki je premišljena in ima spet korist od te krize, ker kaj je boljše kot to, da so ljudje borijo za svoje službe, so pripravljeni vse narediti, da bodo službo obdržali, tudi za minimalno plačo in pod pragom revščine, ker je brezposelnost tako neposredna grožnja in ta se ustvarja ravno z ponavljajočimi se kriznimi obdobji.

Ali ne bilo potem bolj logično, da bi se nagibali k socializmu?

Problem je v tem, da moraš ljudi k solidarnosti na nek način tudi vzgajati, da ni dovolj le dobrodelnost kot oblika solidarnosti, temveč mora biti v sistemu. Blažiti revščino je velika razlika, kot pa jo v osnovi preprečiti. V socializmu so bile definitivno manjše socialne razlike.

Ali mislite, da je v bivšem socialističnem sistemu oblast prisilila ljudi v to, da so bili solidarni, torej da je bil tu močen vpliv oblasti, ali so bili tudi ljudje dejansko bolj solidarni?

Oblast se je tako oddaljila od ljudi. Tudi sovjetski model socializma lahko označimo za državni kapitalizem in tam je bil vsesplošni standard tako nizek, da si res nihče ne bi želel za ceno splošnega družbenega standarda takšne oblike solidarnosti. Tam je solidarnost v neke vrste revščini, medtem ko v Skandinaviji pomeni, da če imaš visoke dohodke, plačuješ tako visoke davke, da ne moreš radikalno odstopati od nekega višjega srednjega sloja.

Kot ste sami omenili na enem od svojih predavanj, smo se znašli v situaciji, ki je zelo podobna tisti iz dvajsetih let prejšnjega stoletja. Po Evropi in tudi v Sloveniji se krepijo konservativne stranke, hkrati pa prihaja tudi do vznika levičarskih strank, ki pridobivajo na podpori. Mislite, da se mladi nagibajo bolj k socializmu usmerjenim strankam ali k skrajni desnici?

Tisti, ki se želijo aktivno opredeljevati, se raje osredotočajo na skrajnosti. To je problem. Potrebno bi bilo aktivirati tisto zmerno jedro, v skrajnosti ponavadi nikoli ni bilo neke rešitve.

3.2.2 Intervju s profesorico Meto Selič Turnšek

V povezavi s katero snovjo obravnavate socializem kot družbeni sistem pri pouku zgodovine in sociologije?

Pri pouku zgodovine, ki je na strokovnih šolah le v prvih dveh letnikih, se socializem obravnava kot družbeni sistem v povezavi s komunističnimi državami 20. stoletja. Potem pa se s socializmom srečamo še pri sociologiji v četrtem letniku, ko se pogovarjamo o oblastih; totalitarni in demokratični. Omenjamo humanizem v povezavi s socializmom in se takrat navežemo tudi na življenje v socialistični državi. Dijaki s socializmom nimajo neposredne izkušnje in se potem pogovarjamo o socializmu o tem, kar jim povejo njihovi dedki, babici in starši.

Kako pa jim sorodniki predstavijo socializem?

Njihovi sorodniki imajo o socializmu zelo lepa mnenja. Socializem jim predstavijo kot nekaj dobrega; da so vsi bili spoštovani in da so vsi bili nekakšen srednji razred in ni bilo takšnega pehanja za kapitalnimi dobrinami, ker jih tudi ni bilo mogoče zapraviti, skoraj ničesar ni bilo za kupiti. Redkokdo kritizira socializem, kritizirajo politični sistem, ki je bil paralelen. Socializem kot tak pa ne. V takšni predstavi imajo dijaki socializem kot za nekaj lepega, vendar seveda ne kot v povezavi s komunizmom in kot totalitarni sistem.

Mislite, da bi tudi zaradi tega, ker se na gimnazijah bolj poudarja povezava s socializmom kot s komunističnimi državami 20. stoletja, imeli gimnazijci bolj odklonilen odnos do socializma v primerjavi z maturanti srednjih strokovnih šol?

Mislim, da na to razliko v odnosu do socializma med maturanti gimnazij in srednjih strokovnih šol vpliva tudi to, da na strokovne šole praviloma, seveda ne absolutni vsi, pridejo dijaki iz malo nižjega družbenega sloja, medtem ko gimnazijci prihajajo iz višje situiranih družin. Njim je kapitalizem očitno zelo pomemben in se jim zdi »glupo«, da bi oni dali svoj delež stran, zato da bi bili vsi enakopravni.

Ali mogoče pri pouku opazite kakšne razlike med dijaki in dijakinjami ter njihovega odnosa do socializma?

Mi imamo pretežno fantje, imamo samo en mešan razred, in sicer je to razred kemijskih tehnikov. Ne morem reči, da bi opazila kakšne razlike po spolu. Mogoče edino to, da mi punce več povedo, ker se več pogovarjajo z babicami in jih to bolj zanima. Fantje to bolj bežno, redke to zanima.

Vašim maturantom na srednji kemijski in elektrotehnični šoli sva razdelile ankete in sva dobili rezultate, da jih večina pogreša več učenja in pogovarjanja o družbenih sistem pri pouku. Kaj pa vi menite o tem?

Z letošnjimi maturanti še nismo prišli do teme družbene oblasti, do sedaj sem govorila o lanskih dijakih, saj se z letošnjimi o tem še nismo pogovarjali. Ti, ki so zdaj reševali te ankete, se še res niso v četrtem letniku nič pogovarjali o družbenih sistemih in pogrešajo to, ker v prvem in drugem letniku mi samo omenimo socializem in so o njem ne pogovarjamo.

Se vam zdi, da je v učnem sistemu strokovnih srednjih šol dovolj poudarka na družbenih sistemih?

Učni sistem na strokovnih šolah temelji na nacionalni zgodovini, če se pogovarjamo o zgodovini, ampak nam pa profesorjem da zelo proste roke, zato se jaz vedno ustavim pri bivši Jugoslaviji, saj se zdi, da smo še dosti povezani z njo. Čeprav pa vidim, da te generacije vse manj vedo o njej. Jaz sem še živela v času Jugoslavije in se mi zdi to domače in samoumevno, njim pa je to že zelo tuje in ne razumejo socializma. Ko razlagam dijakom, da mi je oče iz Avstrije prinesel sladkarijo, ki je ni bilo mogoče dobiti v Jugoslaviji in so me tako potem vsi sošolci občudovali, se njim zdi to banalno.

Ali se vam zdi, da je obravnava družbenih sistemov pri pouku dovolj kritična?

Zgodovine mi ne obravnavamo problemsko, namreč jo obravnavamo z dejstvi. Sploh na gimnazijah se mi zdi, da je to bolj izpostavljeno, saj ste vezani na maturo in zato profesorji bolj hitijo, da bi vam nanizali podatke, ki jih je tam potrebno znati. V sociologiji je več prostora za to problematiko in diskusijo pa tudi matura je bolj zasnovana na razmišljanju, vendar moraš vnesti tudi malo teoretike. Spet si ne smeš izmišljevati svoje teorije.

Ali pri obravnavi kapitalizma tudi namenite kaj pozornosti svobodnemu trgu? Ker sva pri rezultatih ankete ugotovili, da je bilo veliko moških maturantov srednjih strokovnih šol za načelo svobodnega trga.

Ne, mislim, da na to njihovo mnenje bolj vpliva trenutna situacija. Različne odločitve države so takšne, da omejujejo kapitaliste, po drugi strani pa ti fantje gledajo, kako država dopušča, da se eni nelegalno okoriščajo. Menim, da se tukaj bolj kaže nezaupanje v državo. Bom pa povprašala dijake na to temo, ker me zanima njihovo mnenje.

Mislite, da maturantje svobodni trg tudi enačijo z delom v tujini, saj jih namreč vedno večje število odhaja na poletna dela prav v tujino?

Moji dijaki še nimajo izkušenj z delom v tujini, mogoče njihovi starejši sorodniki. Na šoli imamo podatek, da se veliko naših dijakov kasneje zaposli v tujini, sploh tisti, ki končajo izobraževanje s srednjo šolo.

Ali opazate, da dijaki spremljajo dogajanje v družbi?

Zelo različno. Eni čisto nič, jaz pravim, da imajo zapozneno puberteto, saj sploh nič ne vedo, kaj se dogaja. Medtem ko drugi zelo in so tudi zelo kritični, zelo natančno poznajo politične stranke, imena političnega življenja, dogajanja, tajkune ... Jih tudi to zelo zanima, ene pa čisto nič.

Menite, da dijaki tudi spremljajo gospodarske sporazume, kot sta CETA in TTIP?

Mislim, da ne. So namreč zelo razočarani nad državo in takoj ko slišijo kaj o državi, se tej temi raje izognejo.

Mislite, da to njihovo razočaranje nad državo izhaja iz razočaranja nad sistemom?

Mislim, da ne. Ker dijaki govorijo, kako je drugje boljše in tudi bolje urejeno pa so tudi tiste države v kapitalističnem svetu. Imam občutek, da jih najbolj moti nemoč pravosodja, tajkuni in mogoče tudi to, da v smislu zaposlovanja zdaj niso najboljši časi za mlade. Imajo občutek kot da so politiki »zavozili« državo in potem pogosto slišiš: »Moja babi pa je v socializmu dobila službo in še stanovanje. Zakaj zdaj ni tako?« Ko jim iz lastnega primera povem, kaj je socializem, na primer to, da smo za cel Šentjur dobili le 6 kg pralnega praška in sva morala s sosedom čakati pred trgovino, da sva ga pravi čas lahko kupila, takrat pa ne bi zamenjali sistema.

4 Razprava

4.1 Hipoteza 1: Večina maturantov meni, da socializem ni več možna alternativa kapitalizmu.

S to hipotezo sva želeli preveriti, ali je socializem za celjske maturante še vedno možna alternativa obstoječemu sistemu. Vedno več je namreč govora o pasivnosti mladih in tudi profesorji v šolah se dostikrat pritožujejo, da so mladi ravnodušni do dogajanja v družbi in se zanj ne zanimajo.

V petem vprašanju sva maturante vprašali, ali mislijo, da socializem še vedno ostaja možna alternativa kapitalizmu, ali je stvar preteklosti. Večina maturantov (59 %) je bila mnenja, da je socializem še vedno možna alternativa, 41 % anketiranih pa je bilo nasprotnega mnenja.

Rezultati so naju presenetili, saj sva pričakovali, da večina maturantov ne vidi več alternative kapitalizmu, za katerega se zdi, da je srce današnje globalno povezane družbe. Nobena izmed mnogih kriz, ki so nastale kot posledica kapitalizma in z njim povezanega prostega trga (oziroma kot posledica človeškega pohlepa, ki ima v kapitalizmu prosto pot), namreč ni spremenila ničesar in v ljudeh ni vzbudila težnje po uporabi sistema, vsaj v širšem smislu ne. Sistem je ostal enak, izkoriščanje se je nadaljevalo, ljudi pa so pomirjali politični in ekonomski demagogi, ki so jim obljubljali rešitev in v končni fazi situacijo začasno tudi rešili. Posledic pa niso nosili špekulanti, ki so bili za krizo odgovorni, temveč navadni ljudje, ki so bili krivi tega, da so slepo zaupali trgu in svoje upe postavljali v roke napačnim ljudem. Med ljudmi se je tako ustvaril občutek nemoči in podrejenosti ter odvisnosti od trga ter kapitalizma, ki se je z vsako krizo še bolj utrdil. Posledično je razmišljanje o dejanski alternativni sistema začelo izginjati. Menili sva, da se je takšna mentaliteta preko medijev in drugih vplivov prenesla tudi na celjske maturante, a vzorec kaže, da sva se motili. Razlika v razmerju tistih, ki so navedli, da socializem ni več možna alternativa, in tistih, ki so navedli, da vidijo v socializmu možno alternativo, ni tako veliko, a hipoteze ne moreva potrditi.

Ko sva ponovno ocenili in premislili, zakaj je prišlo do takšnih rezultatov, sva prišli do naslednjega sklepa. Meniva, da je dobljen rezultat posledica tega, da je v Sloveniji še vedno prisotna nostalgija po bivšem sistemu Jugoslavije. Pripovedi o »dobrih časih socializma«, ko so bile manjše socialne razlike in manj izkoriščanja, tako vplivajo na mlade in izoblikujejo predstavo o tem, da očitno je nekoč obstajala alternativa in zakaj ne bi bila ta aktualna tudi danes. Meniva, da je to povezano tudi z željo po tem, da bi živeli v boljšem, pravičnejšem sistemu, da si maturantje torej želijo, da bi še vedno obstajala alternativa kapitalizma. Ta želja po alternativni je še posebej aktualna v trenutnih okoliščinah, ko mladi po končani izobrazbi nimajo zagotovljene službe in jim že v času šolanja govorijo, da službe na svojem področju verjetno ne bodo dobili, ter novicah o tem, kako delodajalci izkoriščajo mlade in jim, ko začnejo z delom, plačujejo minimalno ter jim nalagajo nadure. 24,5 % anketirancev je odgovorilo, da so na njihovo mnenje najbolj vplivali starši in sorodniki, 36 % pa se jih je s pojmom prvič srečalo doma. Na podlagi tega sklepava, da bi bilo možno ravno to, da so zaradi pripovedovanja starih staršev oziroma staršev, ki se z nostalgijo spominjajo bivšega socialističnega sistema, prevzeli miselnost, da je včasih obstajal boljši sistem, v katerem je bilo manj socialnih razlik in večji poudarek na skupnosti. Pripovedi o socialističnem obdobju pa bi lahko vplivale tudi na mnenje tistih, ki so odgovorili, da socializem ni več možna alternativa, saj je današnja mentaliteta zelo drugačna od tiste včasih.

Danes gre predvsem za poudarjanje tekmovalnosti pred skupnostjo in navezanosti ljudi na materialne stvari, torej odvisnosti od svobodnega trga, ki daje potrošniku enormno izbiro.

Vzpostavitev katere koli od oblik socializma ali pa uvajanje nekaterih njegovih elementov v kapitalizem, se lahko glede na obstoječe vrednote in splošno mentaliteto tako zdita neizvedljiva.

V anketni vprašalnik sva vključili tudi vprašanje, zakaj menijo, da se socializem ni vzpostavil oziroma se ne vzpostavi kot prevladujoč družbeni sistem, ki je po najinem mnenju ključno za ugotavljanje tega, v čem vidijo glavni problem, ki onemogoča, da bi socializem zavladal kot prevladujoč sistem in ideologija. Večina anketirancev (59 %) je na vprašanje odgovorila, da je razlog, da ljudje postavljamo lastne interese pred interese drugih, v socializmu pa se poudarjajo interesi skupnosti. To se sklada z najino razlago, da tisti, ki so odgovorili, da v socializmu ne vidijo več možne alternative, glavni razlog za to vidijo v mentaliteti, ki danes prevladuje med ljudmi. Hkrati pa rezultat odgovorov na to vprašanje odpira vprašanje, ali tisti, ki so navedli, da v socializmu še vidijo možno alternativo, menijo, da je ta dejansko uresničljiva, ali to velja le v teoriji.

Za trditev, ali je socializem še možna alternativa kapitalizmu, je treba analizirati različne družbene elemente, še posebej pa današnjo mentaliteto. Razvoj tehnologije in demokracija sta odlični odskočni deski za uvedbo socialistične družbe ali vsaj za uvedbo nadaljnjih socialnih reform v kapitalizmu. Stroji bi lahko opravljali delo, ki so ga prej morali opravljali ljudje, uvedli bi davek na robote, o katerem je že bilo govora in iz katerega bi se nato financiralo na primer javno šolstvo in zdravstvo. Da bi socializem postal izvedljiva in ne samo teoretična alternativa kapitalizmu, pa bi se morale spremeniti vrednote, ki prevladujejo v današnji družbi, da bi ljudje delovali v dobro skupnosti in ne gledali samo na dobiček. Prav tako bi morale priti do spremembe medčloveških odnosov, ki postajajo vedno šibkejši. Naučiti bi se morali delati ne le drug z drugim, temveč drug za drugega. Šele ko oziroma če bi prišlo do revolucije vrednot in bi ljudje začeli kritično razmišljati ter delati v dobro vseh, ne le sebe, bi lahko ideja socializma (takšnega, ki ga ne bi vodil populist) znova lahko postala aktualna in izvedljiva alternativa kapitalizmu. Do takrat pa lahko ostane možna alternativa le v teoriji.

Hipotezo, da večina maturantov meni, da socializem in več možna alternativa kapitalizmu, sva ovrgli.

4.2 Hipoteza 2: Maturantje srednjih strokovnih šol se bolj nagibajo k socializmu, maturantje gimnazij pa h kapitalizmu.

To hipotezo sva preverili z dvema vprašanjema, in sicer z drugim in devetim vprašanjem.

V drugem vprašanju sva maturante vprašali, ali jim je kot družbeni sistem bolj všeč kapitalizem ali socializem; 61 % maturantov srednjih strokovnih šol se je opredelilo za socializem in 55 % maturantov gimnazije se je opredelilo za kapitalizem. Misliva, da je gimnazijcem bolj všeč kapitalizem, saj imajo maturantje gimnazij boljše predispozicije, da si v kapitalističnem sistemu pridobijo veliko družbeno moč kot pa maturanti strokovnih srednjih šol. Gimnazija vzgaja psevdointelektualce, ki jim kapitalistični sistem ustreza, saj se prav oni tisti, ki so v njem privilegirani. Opazno je tudi, da se je le nekaj več kot polovica anketiranih gimnazijcev opredelilo za kapitalizem, medtem ko so se ostali za socializem.

Meniva, da podpora kapitalizmu pada tudi med maturanti gimnazij, saj prihaja tudi do vedno večjega izkoriščanja visoko izobražene delavne sile. Drug razlog pa bi lahko bil, da se maturantje vedno bolj zavedajo krutosti kapitalističnega sistema in tekmovalnosti, ki jo poudarja, saj vedno bolj opazajo, da so le številka, sploh na univerzah in kasneje na trgu.

V devetem vprašanju sva maturante vprašali, katerega od sistemov vidijo kot bolj moralnega. Pri tem vprašanju se je za socializem opredelilo kar 59 % maturantov gimnazije in 66 % maturantov srednjih strokovnih šol. Presenetil naju je velik odstotek maturantov, saj so bili ti pri prvem vprašanju bolj naklonjeni kapitalizmu. Meniva, da se maturantje gimnazij zavedajo, da imajo v kapitalističnem sistemu prednosti pred maturanti strokovnih srednjih šol in tudi krivičnosti le-tega. Vendar ne bodo storili nič, saj se njim ne godi krivica. Mentaliteta vseh obdobij je bila, da večina tistih, ki so višje na družbeni lestvici, ne bo storila nič za tiste, ki so na dnu, če bi to pomenilo, da bi se morali odreči svojemu deležu. Podali bi primer iz našega pouka filozofije, kjer smo obravnavali zgodbo o delavcih v kateri so vsi dobili enako plačilo, čeprav so nekateri storili manj dela kot drugi. Dosti najinih sošolcev, maturantov gimnazije, je menila, da je to sicer krivično, vendar ne bi storili nič, dokler se ta krivica ne bi pripetila njim. Toda takšna mentaliteta ni le problem gimnazijcev, je problem današnje neoliberalne družbe. Pri devetem vprašanju sva maturantom zastavili tudi vprašanje, zakaj se jim zdi izbrani sistem bolj moralen. Presenetil naju je odstotek moških maturantov srednjih strokovnih šol, ki so kot razlog, zakaj so kot bolj moralnega navedli kapitalizem, podali plačilo glede na delavnost.

Meniva, da v današnjem liberalnem kapitalizmu prihaja do vse večjega izkoriščanja delovne sile, predvsem tiste manj izobražene, in delavci niso več plačani glede na količino njihovega dela (sicer tako ni bilo niti v bivšem socialističnem obdobju, saj zaradi zagotovljenega plačila delavci včasih niso čutili potrebe po tem, da bi se pri svojem delu trudili). Mislili sva, da bodo maturantje strokovnih srednjih šol podobnega mnenja, saj so po večini že tudi sami opravljali delo v kakšnem podjetju, vsaj v sklopu prakse, in so na lastni koži lahko izkusili, da je vedno manj delavcev pravično plačanih. Tudi slovenski sociolog Rastko Močnik je v intervjuju za Delo leta 2015 rekel, da postajajo prekarna delovna razmerja vse bolj »standardna« delovna razmerja v Sloveniji, čeprav smo jim še pred kratkim rekli »nестandardna«. O prekranih delovnih razmerjih govorimo, ko delavci v raznih vrstah odnosov nimajo več pravic, ki so še do nedavnega veljale za samoumevne. Ti delavci in delavke prijemajo nižje mezde, navadno morajo sami poskrbeti za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, ni več plačanega dopusta in poveča se življenjska negotovost. Torej se s temi odnosi izkoriščanje delavstva samo povečuje ter se hkrati s povečevanjem izkoriščanja povečuje tudi podrejenost. Danes, ko so razmere na trgu dela tako negotove, pa je izkoriščanje toliko bolj omogočeno, saj se delavci tako bojijo izgube službe in negotovosti, ki bi jo ta prinesla, da so velikokrat pripravljene delati tudi nadure in za minimalno plačilo

Močnik prav tako meni, da se s povečevanjem izkoriščanja ne povečuje tudi odpor delavstva, temveč se dogaja ravno obratno od tega, kar bi pričakovali, in da naj bi ukrepi, s katerimi kapital povečuje izkoriščanje, hkrati razbijali tudi delavski odpor. Kapitalistični razred očitno spreminja načine izkoriščanja in vzvode svojega gospostva. Meniva, da se to vidi tudi v odnosu celjskih maturantov do kapitalizma. Maturantje so zaslepljeni s kapitalističnimi načini izkoriščanja in »nagradami«, ki jih kapitalizem obljublja, da prekrije svoje izkoriščanje.³⁶

³⁶Močnik, 2015.

Pri desetem vprašanju naju je zanimalo, katere pojme maturantje najbolj povezujejo s socializmom, morali so izbrati štiri. Zanimivo je, da maturantje gimnazij s socializmom najmanj povezujejo svobodo, medtem ko je bila svoboda četrta najpogostejši odgovor pri maturantih strokovnih srednjih šol.

Meniva, da imajo maturantje strokovnih srednjih šol občutek, da bi imeli v socializmu boljše možnosti, da se povzpnejo po družbeni lestvici in ne bi bili v podrejenem položaju, medtem ko bi se maturantje gimnazij počutili ogrožene, saj bi jim bil njihov privilegiran položaj odvzet. Drug razlog bi lahko bil, da so maturantje strokovnih srednjih šol mnenja, da je v kapitalizmu svoboda dostopna le peščici, ki ima v lasti sredstva, medtem ko se socializem zavzema za svobodo vseh. Možnosti posameznika v kapitalizmu so res precej bolj odvisne od osebnih sposobnosti, vendar so prav tako odvisne od okoliščin, v katerih se je rodil. Bogatašev sin ima tako velikansko prednost pred sinom reveža. Meniva, da je delavec v kapitalizmu redko pošteno plačan, saj ima ne glede na to, ali si vrhunsko plačan strokovnjak ali delavec v tovarni, vedno nekdo od tvojega dela več koristi kot ti sam.

Vtis, ki sva ga dobili iz celotne analize anket, je, da mnogo maturantov vidi v današnjem sistemu določeno problematiko, zlasti glede velikih socialnih razlik. Morda si ne bi želeli spremembe sistema, skoraj zagotovo pa bi želeli, da se nekateri elementi socializma, kot so solidarnost, pravičnost in manjše socialne razlike, v današnji družbi ponovno obudijo.

Hipotezo, da se maturantje srednjih strokovnih šol bolj nagibajo k socializmu, maturantje gimnazij pa h kapitalizmu, sva potrdili.

4.3 Hipoteza 3: Ženske so bolj naklonjene socializmu kot moški.

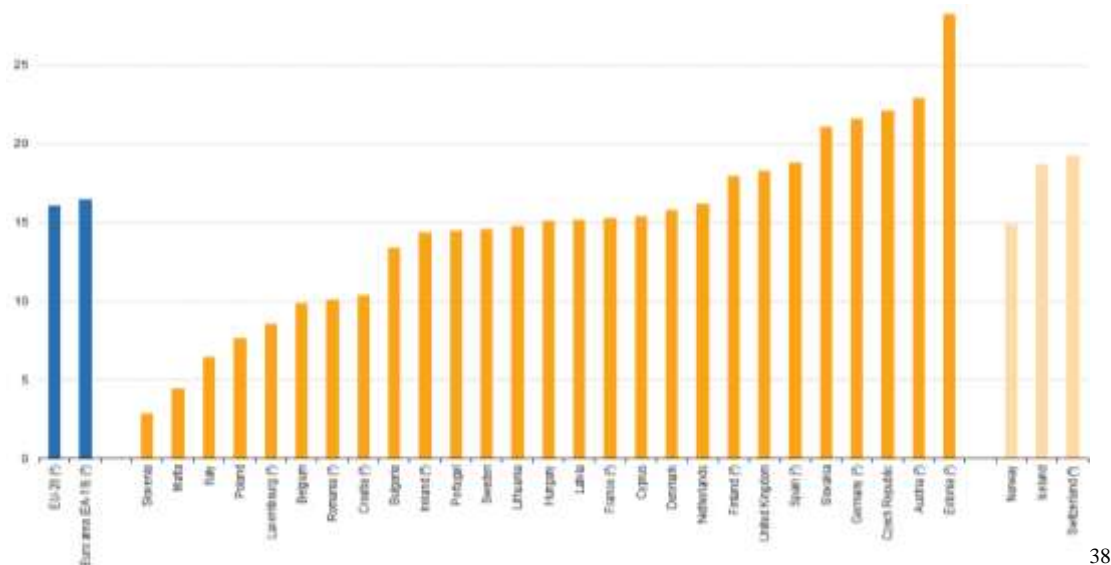
To hipotezo sva preverili z že prej navedenima vprašanjema, in sicer z drugim in devetim vprašanjem.

Tudi z desetim vprašanjem, kjer so morali anketiranci navesti, katere pojme najbolj povezujejo s socializmom, sva dobili vpogled v to, kakšen odnos imajo maturantke do socializma in kakšen je le ta v primerjavi z odnosom, ki ga imajo do socializma moški maturantje.

Pri drugem vprašanju je kar 66 % žensk navedlo, da jim je kot družbeni sistem socializem bolj všeč od kapitalizma, moški pa so se v večini (60 %) opredelili za kapitalizem, kar potrjuje najino hipotezo. Pri devetem vprašanju so dekleta prav tako v večini (68 %) odgovorile, da je socializem bolj moralen sistem od kapitalizma (v večini se je tako odločila tudi večina moških). Pri pojmih je največ maturantk navedlo, da povezujejo socializem s skupnostjo, enakostjo in manjšimi socialnimi razlikami, pri moških pa je bila na prvem mestu enakost, nato skupnosti in nadzor. Presenetil naju je velik delež maturantk srednjih strokovnih šol, ki so za pojasnilo, zakaj je kapitalizem bolj moralen, navedle večjo svobodo.

Meniva, da je ženski maturantkam socializem bližji, ker obljublja vsem enake pravice, medtem ko kapitalizem tega ne poudarja. Že s pojavom socializma kot gibanja, ki se zavzema za enakost, bratstvo in skupnost, se je začela propaganda za zaposlitev žensk in vzporedno s tem težnje za njihovo emancipacijo. Doseglo se je veliko, a današnja ženska še vedno ni dosegla enakopravnosti z moškim. Današnja družba je namreč še vedno patriarhalna.

Ženske v povprečju za opravljanje enakega dela zaslužijo manj kot moški, pri čemer je potrebno omeniti, da je razlika med plačami moških in žensk v Sloveniji, kot prikazuje spodnji grafikon, ena manjših v EU. Še vseeno pa je razlika. Leta 2015 je bila povprečna plača žensk za 101 evrov manjša od moških.³⁷

Graf 33: Razlike povprečnih plač med spoloma leta 2014

Kar se tiče enakosti na tem področju, imajo očitno v kapitalizmu boljšo pozicijo moški. Meniva, da takšni podatki navdajo ženske z dvomom o tem, da je kapitalizem res sistem, ki nudi vsem enake možnosti, če se le dovolj potrudijo, saj se vseeno pojavljajo razlike v zaslužku in možnosti same zaposlitve glede na spol. Kapitalizem namreč temelji na dobičku, moške pa je tako bolje zaposliti, saj ne potrebujejo porodniškega dopusta.

To, da je večina deklet navedla, da je socializem bolj moralen od kapitalizma, je po najinem mnenju povezano s tem, da se socializem v osnovi zavzema za pravičnejšo distribucijo in enakost (kar so dekleta tudi v večini navajala kot razlog, zakaj se jim zdi socializem bolj moralen). Prav tako jih je pri desetem vprašanju največ navedlo, da povezujejo socializem s skupnostjo in enakostjo. Dosti žensk (v primerjavi z moškimi nekoliko več) je pri desetem vprašanju navedlo tudi, da socializem povezujejo s svobodo. To je navedlo predvsem veliko maturantk strokovnih šol, medtem ko je svobodo navedlo bistveno manj maturantk gimnazij. Meniva, da je razlog za takšne rezultate med drugim to, da v današnjem kapitalizmu ženska ostaja in je zaradi množičnih medijev mogoče bolj kot kadarkoli prej postavljena v vlogo objekta. Tako je bilo sicer skozi večino zgodovine, toda danes takšno prikazovanje žensk prinaša neizmerne dobičke in izrazito vpliva na odnos ljudi (predvsem mladih) do ženskega telesa in žensk na sploh. Trg ponuja ženskam ogromno produktov, s katerimi naj bi postale lepše, bolj atraktivne, kozmetična industrija in plastična kirurgija prinašata velike zasluške.

³⁷Povzeto po <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6237>, dostopno 2. 3. 2017.

³⁸Graf 29 http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Wages_and_labour_costs/sl, dostopno 2. 3. 2017.

Ni presenetljivo, da je kar nekaj vprašanih maturantk na vprašanje, zakaj se socializem ne vzpostavi kot prevladujoč družbeni sistem, odgovorilo, da je razlog pomanjkanje izbire za potrošnika. V dekletih je zaradi medijev in tisočih možnosti, kako lahko postanejo »objekt želje drugega«, že od malega zakoreninjena takšna mentaliteta.

Žensko telo je v kapitalizmu torej vir neizmernih zaslužkov, njen um pa je izkoriščen še bolj od moškega. Uspeh je v današnjem sistemu še vedno deloma vezan tudi na spol in meniva, da je to eden glavnih razlogov, zakaj se celjske maturantke bolj nagibajo k socializmu kot moški, saj jih je trenutni sistem razočaral in iščejo alternativo. Mogoče prav v ideji socialistične družbe maturantke vidijo možnost enakopravnosti in osvoboditve iz vloge objekta. Rousseaujev citat »človek se rodi svoboden, a je vsepovsod vkovan v verige« namreč popolno opiše situacijo moderne ženske v kapitalizmu.

Hipotezo, da so ženske bolj naklonjene socializmu kot moški, sva potrdili.

4.4 Hipoteza 4: Na mnenje maturantov o socializmu najbolj vpliva šola

To hipotezo sva preverili s četrtem in šestim vprašanjem.

V četrtem vprašanju sva maturante vprašali, kaj je najbolj vplivalo na njihovo mnenje o socializmu. Večina anketiranih gimnazijcev (57 %) in drugi delež maturantov strokovnih srednjih šol (24 %) je kot najpomembnejši vpliv navedlo šolo oziroma obravnavo socializma pri pouku. Zanimivo se nama je zdelo tudi, da je večji delež žensk (44 %) kot moških (37 %) navedel, da je na njihovo mnenje najbolj vplivala šola. Meniva, da so ženske pri pouku prvič slišale za prepletenost socializma kot gibanja za enakopravnost in manjše izkoriščanje ter bojem za emancipacijo žensk.

V šestem vprašanju sva maturante vprašali, ali je obravnava družbenih sistemov pri zgodovini, sociologiji in geografiji vplivala na njihovo mnenje o socializmu. Večina anketiranih gimnazijcev (74 %) in maturantov strokovnih šol (69 %) meni, da je obravnava pri teh predmetih vplivala na njihov odnos do socializma. Tudi pri tem vprašanju je bil večji delež žensk, kar 81 %, ki so odgovorile, da je obravnava nanje vplivala, medtem ko je pritrdilno odgovorilo zgolj 62 % moških. Želeli sva preveriti tudi, kako je maturantom podana obravnava socializma oziroma, kako menijo, da jim je podana razlaga. V sedmem vprašanju sva tako vprašali anketirance, ali se jim zdi socializem pri pouku predstavljen kot dober ali slab družbeni sistem oziroma če je obravnava objektivna. Največ gimnazijcev (54 %) in maturantov strokovnih šol (59 %) je navedlo, da je obravnava socializma pri pouku objektivna, sledil pa je delež tisti, ki so navedli, da je socializem obravnavan kot slab družbeni sistem.

Obravnava socializma je v veliki meri vplivala na mnenja maturantov. Predvsem je to opazno pri odklonilnem odnosu, ki ga ima večina maturantov gimnazij do socializma. Sama obravnava socializma je namreč na strokovnih šolah zelo bežna, v samo idejo se, kakor so nama povedali nekateri maturantje, ne poglobljajo. Nimajo namreč dovolj ur zgodovine in sociologije (zgodovino imajo strokovne šole v večini samo prvi dve leti, medtem ko je na gimnazijah vsa 4 leta obvezni predmet). Šola tako ni imela največjega vpliva na njihovo mnenje o socializmu. Večina je namreč odgovorila, da so na njihovo mnenje najbolj vplivale knjige, šele nato pa je sledil delež tistih, ki so kot glavni vpliv navedli šolo.

Le en procent manj je bil tistih, na katere so najbolj vplivali starši in sorodniki. Ker so informacije pridobili iz različnih virov, imajo tako o socializmu drugačno predstavo kot gimnazijci. V gimnaziji je namreč ravno poglobljen predmetnik eden tistih faktorjev, ki vplivajo na to, da imajo, kot potrjujejo najini rezultati, gimnazijci o socializmu bolj negativno predstavo.

Socializem se namreč, predvsem pri zgodovini, obravnava skoraj izključno vezan na komunistične sisteme 20. stoletja. Veliko maturantov zaradi tega enači socializem s komunizmom oziroma bolje rečeno z avtorskimi komunističnimi sistemi, v katerih so bile omejene svoboščine in kjer je bil status prebivalstva izredno nizek. Pokazatelj tega je tudi to, da so maturantje gimnazij pri desetem vprašanju, kjer so morali izbirati med pojmi povezani s pojmom socializem, pogosteje kot maturantje strokovnih šol izbrali negativne pojme, med katerimi prednjačita nadzor in pomanjkanje izbire. Meniva, da so te nejasnosti in napačna razumevanja ter ovrednotenja socializma posledica obravnave. V učbenikih so podatki sicer navedeni objektivno, toda dijaki dobijo vseeno negativno sliko, in sicer, ker je obravnava socializma pri zgodovini, geografiji in nekaterih drugih predmetih vezana predvsem na bivše komunistične sisteme. V učbeniku za geografijo na primer ni nikjer neposredno izraženo, da je socializem slabši sistem od kapitalizma, toda z različnimi teksti posredno v učencih vzbudijo vtis, da je socializem bolj zaostal sistem. Ko se učimo o razvitosti ekonomije, namreč omenimo, da se postsocialistične države (torej države, ki so imele prej socialistično ureditev) šele približujejo razvitim kapitalističnim državam. Res je, da je to dejstvo in da so podatki navedeni objektivno, toda predstava, ki jo dijaki iz tega dobijo, je vseeno negativno obarvana. Dobijo samo ozek vpogled v to, kaj naj bi bil socializem, ne da bi gledali nanj v širšem smislu, ne le vezanega na komunistične sisteme, temveč tudi kot na idejo, katere elementi so bili v skandinavskih državah integrirani v sam kapitalizem in kjer so iz povezave socialističnih idej in modernega kapitalizma vzniknile socialne države, ki veljajo za vzor drugim. O tem pa v šoli skoraj ni govora. Zanimivo je, da je večina anketirancev odgovorila, da so že slišali za demokratični socializem, ki se v sklopu šole sploh ne obravnava.

Meniva, da se pri pouku na splošno premalo ukvarjamo s samimi idejami in različnimi družbenimi sistemi, zaradi česar prihaja do nejasnosti pri razumevanju pojmov in ugotavljanju tega, kaj nam lahko različni sistemi in ideje za njimi ponudijo. Takšnega mnenja je tudi večina anketiranih maturantov. V osmem vprašanju sva jih namreč vprašali, ali menijo, da bi se morali v šoli več učiti o družbenih sistemih in se o njih pogovarjati. Velika večina maturantov srednjih strokovnih šol (84 %) in gimnazij (87 %) je odgovorila, da bi se morali v šoli več pogovarjati o družbenih sistemih, saj bi s tem videli, katere so prednosti in slabosti v vsakem od družbenih sistemov. To sva pričakovali, saj najini sošolci in prijatelji večkrat izrazijo željo po razumevanju družbenih sistemov in idej, ki jih obravnavamo. V šoli se o političnih in gospodarskih zadevah skorajda ne pogovarjamo in zato lahko upravičeno rečejo, da smo mladi pasivni, saj nas naredijo takšne. Šola nam namreč ne da možnosti, da bi se naučili aktivnega vključevanja v dogajanje v družbi. Ali je pomen izobraževanja res to, da se moramo na pamet naučiti po pet alinej, ki opisujejo razlike med socializmom in kapitalizmom? Meniva, da ne in da bi bilo veliko bolj smiselno ter dijakom v korist to, da bi poskušali z debatami in diskusijami v sklopu pouka priti do dejanskega razumevanja družbenih sistemov, ki jih obravnavamo in idej, ki stojijo za njimi. Le tako bi se lahko česa naučili iz preteklosti in se rešili iz paradoksa, ki mu pravimo zgodovina, ki se, kot pravi Marx, ponavlja prvič kot tragedija, drugič kot farsa.

Danes pa se ne učimo, kako misliti, temveč kaj misliti. Dobimo prazne informacije, posledično prihaja do nejasnosti in nepravilnega razumevanja pojmov, kot je socializem, in nezmožnosti, da bi z združevanjem elementov različnih idej poskušali izoblikovati boljšo družbo.

Premalo je debat, premalo je poudarka na razmišljanju, ki se v šoli umika pomnjenju. Kje je danes znameniti Kantov Sapere aude? Upaj si misliti! Na tem naj bi temeljila izobrazba. Socializem bi bilo potrebno (kot tudi vse druge podobne vsebine, o katerih se učimo) obravnavati kot družbeni sistem in idejno gibanje ter kritično ovrednotiti posledice, ki jih je pustil svetu. Te pa vključujejo vse od komunističnih sistemov 20. stoletja pa do socialne države in socialne demokracije, ki si danes prizadeva za humanejši kapitalizem in uvedbo reform v prid ljudi.

Hipotezo, da na mnenje maturantov o socializmu najbolj vpliva šola, sva potrdili.

4.5 Hipoteza 5: Maturantje v večini menijo, da bi morala imeti država deloma nadzor nad trgovino.

To hipotezo sva preverili s tretjim vprašanjem.

V tretjem vprašanju sva anketirance vprašali, ali menijo, da bi morala država imeti nadzor nad trgovino, ali je boljše načelo svobode trga, ki se vedno bolj uveljavlja danes. Največ maturantov meni, da bi država morala imeti deloma nadzor nad trgovino in ekonomijo, nato pa sledi delež tistih, ki so navedli, da je svoboda trga dobro načelo. Najmanj jih meni, da bi država morala v celoti nadzirati trg.

Načelo svobode trga je neločljivo vezano na moderni neoliberalni kapitalizem. Ima svoje prednosti, kot je na primer prost oziroma lažji pretok blaga, ter pomanjkljivosti, kot je na primer to, da lahko zaradi presežka ali zmanjšanja potrošnje ekonomija hitro zaide v krizo. Že na začetku najine raziskave sva menili, da bodo maturantje v večini odgovorili, da bi morala država deloma imeti nadzor nad trgovino, in sicer predvsem zato, ker sva predpostavljali, da se zavedajo tega, da nevmešavanje države lahko privede do kriz. Dve veliki krizi, ki sta nastali zaradi neposeganja države v trg in ekonomijo, sta velika gospodarska kriza leta 1929 in kriza leta 2008. Banke so izgubile denar, ljudje prihranke in posledično je kupna moč padla. Na trgu so tako nastali ogromni viški in ekonomija se je znašla v škripcih. Kapitalizem je namreč sistem, ki temelji na potrošništvu. Dobro je torej, če ima država vsaj deloma nadzor in se ne vmeša samo ob krizah, ko je že prepozno. Zdi se, da so takšnega mnenja v večini tudi celjski maturantje.

Nadaljnji razlog za dobljene rezultate bi lahko bilo tudi opažanje, da se zadnjem času sprejemajo sporazumi, ki trgu dajejo prosto pot. Sporazumi, kot je TTIP³⁹, ki omogoča multinacionalkam, da lahko tožijo državo, če jim ta ne pusti, da na njenem ozemlju odpre obrat. 15. februarja 2017 so poslanci v Evropskem parlamentu glasovali v prid sporazuma CETA⁴⁰, vendar ga morajo najprej, preden lahko začne delovati v popolnem zagonu, potrditi tudi nacionalni parlamenti Evropske unije. Pri sporazumu CETA gre za odpravo ovir (tarif, nepotrebnih predpisov, omejitev naložb itd.), ki omejujejo trgovino in investicije med Evropsko unijo in Kanado, s čimer naj bi se olajšala nakup in prodaja blaga in storitev med

³⁹ Transatlantic Trade and Investment Partnership

⁴⁰ Comprehensive economic and trade agreement

EU in Kanado. Partnerici želita svojim podjetjem omogočiti tudi lažje investiranje v gospodarstvo druge pogodbenice.

Partnerstvo naj bi spodbudilo ekonomsko rast na obeh straneh Atlantika. Tako pri TTIP kot pri CETA se pojavljajo pomisleki, da bi sporazuma povečala moč korporacij in omejila suverenost držav, da regulirajo trge v javnem interesu, pa tudi, da so obljube o pričakovani gospodarski rasti izrazito precenjene.⁴¹ Informacije glede povečanja svobode trga in negativnih posledic, ki jih lahko to prinese, bi lahko tako tudi vplivale na njihove odgovore.

Ekonomist Joseph E. Stiglitz meni, da je kapitalizem s svojo vero v svobodni trg postal že pravi religiozni sistem. Religija svobodnega trga naj bi gojila sovraštvo do države, politike in pogosto tudi do izvoljene vlade. Ruši zaupanje v politiko (torej tudi v demokracijo) in v njene institucije.⁴² Meniva, da se takšna mentaliteta ustvarja tudi med celjskimi maturanti in mladimi nasploh, saj se nama zdi, da vedno bolj pada zaupanje v demokracijo. Večina maturantov meni, da je socializem še vedno možna alternativa kapitalizmu, vendar ne verjamejo v to, da sta socializem in demokracija združljiva, čeprav jih je večina že slišala za izraz demokratični socializem.

Eden izmed razlogov zakaj je večina maturantov za vsaj delen nadzor države nad ekonomijo in trgov, bi lahko bil tudi ta, da se državna podjetja prodajajo in prihajajo v last tujcem (npr. Mercator), s tem pa tudi veliko ljudi izgubi delo. Na trgu se znajde vedno več delavcev, ki po mnogih letih izgubijo delo, hkrati pa je tudi konstanten pritok novih mladih delavcev na trg. Oboji s težavo najdejo delo, saj tuje multinacionalke iščejo čim cenejšo delovno silo, ki jo največkrat najdejo v priseljencih, ki pa so na žalost tudi najbolj izkoriščan in stigmatiziran družbeni sloj.

Presenetil naju je visok delež maturantov srednjih strokovnih šol (kar 36 %), ki so bili mnenja, da je svoboda trga dobro načelo. Razlog bi lahko bil, da si pod pojmom svobodni trg poleg prostega pretoka blaga predstavljajo tudi prost pretok storitev, ter tako menijo, da bi, če bi obveljalo načelo svobodnega trga, lažje odšli na delo v tujino, v primeru, da doma ne bi našli ustrezne zaposlitve. Eden izmed razlogov bi lahko bil tudi, da se maturantje zavedajo, da so svobodna podjetja največji pospeševalec blaginje ljudi, a se obenem ne zavedajo posledic, ki jih prosti trg prinaša. Ne le da trpi družba, trpi tudi blagostanje živali, rastlin in narave, saj je vse usmerjeno le k večjemu dobičku. V naši družbi je svoboden trg odgovor za vsako tegobo. Prepričali so nas, da je prosti trg tudi rešitev za revščino. Trgu naj bi samo pustili, da gre svojo pot in tako bo s seboj dvignil tudi reveže. Svoboden trg se je integriral v naše mišljenje in se najbolj pozna v izobrazbi. Namesto da bi otroke vzgajali v odgovorne volivce, ki bi bili sposobni kritičnega razmišljanja in presojanja, jih sedaj vzgajamo v »delovne robote« z instrumentalnim umom, ki naj bi samo čim bolje opravljali svoje delo.

Meniva, da je razlog, da ni več maturantov izbralo odgovor, da bi morala imeti država popoln nadzor nad trgov to, da takšen nadzor povezujejo z bivšimi komunističnimi sistemi, ki so izvajali plansko gospodarstvo in za katere je v večini veljala slabša gospodarska razvitost, nižji življenjski standard ljudi in manj izbire.

⁴¹Povzeto po <https://tipslovenija.wordpress.com/prosta-trgovina/kaj-je-ttip/> in <https://tipslovenija.wordpress.com/prosta-trgovina/prostatrgovinakaj-je-ceta>, dostopno 2. 3. 2017.

⁴²Povzeto po <http://www.mladina.si/103295/pohlep/>, dostopno 3. 3. 2017.

Hipotezo, da maturantje v večini menijo, da bi morala imeti država deloma nadzor nad trgom, sva potrdili.

5 Zaključek

Socializem se mnogim zdi zastarela ideologija, propadel sistem, ki se je moral umakniti »naprednejšemu« liberalnemu kapitalizmu. Zdi se, da se danes veliko mladih nagiba k socialističnim idejam. O dejanski situaciji sva se želeli prepričati tudi sami, zato sva se odločili raziskati, kakšen odnos imajo celjski maturantje do socializma.

Zahvaljujoč anketirancem in profesoricama zgodovine iz gimnazije in srednje strokovne šole, sva dobili vpogled v to, kako letošnji maturantje dojemajo socializem. Nekateri rezultati so naju presenetili, druge sva pričakovali. Ugotovili sva, da večina celjskih maturantov v socializmu še vedno vidi možno alternativo kapitalizmu, a da za večino socializem in demokracija v praksi nista združljiva. Pri tem se nama je porodilo vprašanje, ali mogoče izgubljajo vero v demokracijo in se bolj nagibajo k »dobronamernem diktatorju«. Situacija danes je namreč zelo podobna tisti v 20-ih letih prejšnjega stoletja in danes je vedno bolj v vzponu skrajna desnica, v zadnjem času pa na moči pridobiva tudi levica. Zanimivo bi bilo raziskati, h kateri od tej se mladi danes bolj usmerjajo. Prav tako se nama je ob tem, da je večina maturantov navedla, da se bolj nagibajo k socializmu, porodilo vprašanje, kakšna oblika socializma bi sploh lahko nadomestila današnji kapitalizem. Ta je namreč tako ukoreninjen v našo družbo, da bi bil nepravilen prehod v drugačen sistem izredno travmatičen. Ljudje smo namreč postali tako odvisni od trga, ki nam ponuja velike količine produktov in storitev, da bi se v drugačnem sistemu težko znašli. Morda bi bil najbolj smiselna alternativa kapitalizma tržni socializem, ki ohranja trg, a vključuje druge socialistične prvine.

V današnji družbi prevladujeta egoizem in tekmovalnost, medčloveški odnosi pa se krhajo. V takšnem času se pojavlja želja po tem, da bi zopet obudili nekatere elemente socializma, kot sta skupnost in solidarnost, s katerimi bi lahko pripomogli k izboljšanju naše družbe in sistema, v katerem živimo. Po najinih ugotovitvah ima takšne želje tudi dosti celjskih maturantov.

Noben človek ni otok, povsem sam zase -
vsak človek je kos celine, del kopne zemlje.
Če morje odplavi grudo prsti, je Evrope manj,
prav tako kakor da je bil Rtič,
prav tako kakor da je bilo posestvo tvojih prijateljev ali tvoje lastno;
ob smrti vsakega človeka je mene manj,
zakaj včlenjen sem v človeštvo.
In zato nikdar ne pošiljaj vpraševat, komu zvoni:
zvoni tebi.⁴³

⁴³ John Donne: Noben človek ni otok

6 Viri in literatura

6.1 Viri in literatura (vsebina)

Adrijan: Krščanski socializem: <http://natosclavorum.blogspot.si/2010/04/krscanski-socializem.html>, dostop 23. 1. 2017

CETA: <https://tipslovenija.wordpress.com/prosta-trgovina/prostatrgovinakaj-je-ceta>, dostop 2.3.2017

Cerar Miro (2012): Osnove demokracije. Ljubljana, Društvo Bralna značka Slovenija.

Definicija socializma: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/socialism>, dostop 21. 2. 2017

Divjak Matej: Strukturna statistika plač:2016 <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6237>, dostop 2.3.2017

Free market (svobodni trg): econlib.org/library/Enc/FreeMarket.html, dostop 1. 3. 2017

Gabrič Aleš in Režek Mateja (2011): Zgodovina 4 - učbenik za četrti letnik gimnazije. Ljubljana, DZS.

Goyal K. Kaushal (2015): Karl Marx, a biography. Pigeon books.

Heywood Andrew (2007): Political Ideologies An introduction. New York, Palgrave macmillan. (Politične ideologije: predstavitev)

Jalušič Vlasta: Pohlep!: <http://www.mladina.si/103295/pohlep/>, dostop 3.3.2017

Jeraj Mateja (2005): Slovenke na prehodu v socializem. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani

Kogej Rok: Kaj je demokratični socializem? <http://www.mladina.si/119916/kaj-je-demokracicni-socializem/>, dostop 23. 1. 2017

Kožar Jurij (2012): Vloga Janeza Drnovška pri osamosvajanju Slovenije. Diplomsko delo. Ljubljana, Ekonomska fakulteta.

Lorenčič Aleksander: Tranzicija (pojasnitev pojma): [http://www.sistory.si/hta/tranzicija/index-vpni.php?d=tranzicija-\(pojasnitev-pojma\).html](http://www.sistory.si/hta/tranzicija/index-vpni.php?d=tranzicija-(pojasnitev-pojma).html), dostop 28.1.2017

Marx, Engels Friedrich (2009): Komunistični manifest. Ljubljana, Sanje.

SSKJ: <http://bos.zrc-sazu.si/cgi/neva.exe?name=ssbsj&tch=14&expression=zs%3D25576>, dostop 28. 1. 2017

Socialna demokracija: <https://www.britannica.com/topic/social-democracy>, dostop 23. 1. 2017

Steinbacher Matjaž, Steinbacher Mitja, Steinbacher Matej (2009): V svetu kapitalizma: o morali, vrednotah in trgu. Slovenska Bistrica, samozaložba Matej, Matjaž in Mitja Steinbacher.

Štangelj Katarina (2006): Slovenija – zgodba o uspehu? Diplomsko delo. Ljubljana, Ekonomska fakulteta.

TTIP: <https://ttipslovenija.wordpress.com/prosta-trgovina/kaj-je-ttip/>, dostop 2.3.2017

Zgodovina socializma: <https://www.britannica.com/topic/socialism>, dostop 23. 1. 2017

6.2 Viri grafikonov in slik

Graf 29: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Wages_and_labour_costs/sl, dostop 2.3.2017

Slika 1: <http://theloadstar.co.uk/europe-tries-reverse-drift-de-industrialisation/>, dostop 1.2.2017

Slika 2: https://ridgeaphistory.wikispaces.com/file/view/lenin_2.jpg/319646252/lenin_2.jpg, dostop 2.2.2017

Slika 3: <http://1.bp.blogspot.com/-QvhRHLFb1ag/UXfrI1A2K6I/AAAAAAAAAAG/fqU9ECBXn9k/s1600/cold-war.gif>, dostop 3.2.2017

Slika 4: http://cdn-03.independent.ie/incoming/article35247621.ece/26ede/AUTOCROP/w620/2016-11%201786%20SUN_ED3_S01%20SUN_ED4_S01%20Read-Only.JPG, dostop 3.2.2017

Slika 5: https://chapter6economictimeline.wikispaces.com/file/view/Third_way.jpg/312283854/Third_way.jpg, dostop 2.2.2017

Slika 6: [https://en.wikipedia.org/wiki/New_Harmony,_Indiana#/media/File:New_Harmony_by_F._Bate_\(View_of_a_Community,_as_proposed_by_Robert_Owen\)_printed_1838.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/New_Harmony,_Indiana#/media/File:New_Harmony_by_F._Bate_(View_of_a_Community,_as_proposed_by_Robert_Owen)_printed_1838.jpg), dostop 1.2.2017

Slika 7: <http://www.historyguide.org/images/marx-bio.jpg>, dostop 23.1.2017

Slika 8: <http://orientalreview.org/wp-content/uploads/2016/05/yugoslavia.jpg>, dostop 3.2.2017

Slika 9: <http://static.boredpanda.com/blog/wp-content/uploads/2015/08/modern-world-caricature-illustrations-steve-cutts-14.jpg>, dostop 2.3.2017

Slika 10: <https://tctechcrunch2011.files.wordpress.com/2014/07/democracy.jpg?w=738>, dostop 2.3.2107

7 Priloge

7.1 Anketni vprašalnik

ODNOS CELJSKIH MATURANTOV DO SOCIALIZMA

Zdravo! Sva Kaja Gajšek in Urška Ogrizek, dijakinji 4. letnika I. gimnazije v Celju. Letos pri raziskovalni dejavnosti raziskujeva odnos celjskih maturantov do socializma, zato te prosiva, da rešiš ta anketni vprašalnik. Anketa je anonimna, zato te prosiva, da odgovarjaš resno in iskreno, saj bova le tako lahko pridobili uporabne in kvalitetne podatke. Že vnaprej se ti iskreno zahvaljujeva za pomoč.

šola:

a) gimnazija

b) strokovna ali poklicna srednja šola

spol:

a) moški

b) ženski

1. Kje si se prvič srečal/srečala s pojmom socializem?

a) doma

b) v osnovni šoli

c) v srednji šoli

d) drugo: _____

2. Ali ti je kot družbeni sistem bolj všeč kapitalizem ali socializem?

a) socializem

b) kapitalizem

3. Ali meniš, da bi morala država imeti nadzor nad trgov ali je boljše načelo svobode trga, ki se vedno bolj uveljavlja danes?

a) mislim, da je svoboda trga dobro načelo

b) država bi morala deloma imeti nadzor nad trgov in ekonomijo

c) država bi morala v celoti nadzirati trg in ekonomijo

č) vseeno mi je

4. Kaj je najbolj vplivalo na tvoje mnenje o socializmu?

- a) starši in sorodniki
- b) sovrstniki
- c) knjige
- č) šola (obravnavo pri pouku)
- d) internet
- e) drugo: _____

5. Misliš, da je socializem še vedno ostaja možna alternativa (nadomestek) kapitalizmu ali je le stvar preteklosti?

- a) da, še vedno je možna alternativa
- b) ne, je stvar preteklosti

6. Ali je obravnavo družbenih sistemih pri zgodovini, sociologiji in geografiji vplivala na tvoje mnenje o socializmu?

DA

NE

7. Ali se ti zdi, da je socializem pri pouku predstavljen kot dober ali slab družbeni sistem, ali je njegova obravnavo objektivna (nepriustranska)?

- a) socializem je predstavljen kot dober družbeni sistem
- b) socializem je predstavljen kot slab družbeni sistem
- c) predstavljen je objektivno

8. Meniš, da bi se morali v šoli več učiti o družbenih sistemih in se o njih pogovarjati?

- a) da, s tem bi videli, katere so prednosti in slabosti v vsakem od družbenih sistemov
- b) ne, to se mi ne zdi pomembno

9. Katerega od sistemov vidiš kot bolj moralnega, kapitalizem ali socializem?

a) kapitalizem

b) socializem

Zakaj?

10. Katere pojme najbolj povezuješ s pojmom socializem? (obkroži 4)

a) solidarnost č) enakost f) nepravilnost i) izkoriščanje

b) pomanjkanje izbire d) slaba razvitost g) nadzor j) skupnost

c) svoboda e) bratstvo h) manjše socialne razlike k) propad

11. Sta socializem in demokracija po tvojem mnenju združljiva?

a) da, pravi socializem gre z roko v roki z demokracijo

b) v teoriji da, v praksi ne

c) ne, kot kaže zgodovina, sta socializem in demokracija nezdržljiva

12. Ali si že slišal/slišala za izraz demokratični socializem?

a) DA

b) NE

13. Kaj misliš, da najbolj vpliva na to, da se socializem ne vzpostavi kot prevladujoč sistem oziroma se ni vzpostavil kot prevladujoč sistem, kot se je kapitalizem?

a) ker ljudje postavimo lastne interese na prvo mesto, v socializmu pa se poudarjajo interesi skupnosti

b) ker je slabši sistem od kapitalizma

c) zaradi neuspešnih poskusov uvedbe socializma v vzhodni Evropi in drugod

č) ker ne ponuja trga, kjer bi bile na voljo velike količine izdelkov, med katerimi bi lahko izbirali (zaradi pomanjkanja izbire za potrošnika)

d) drugo: _____